„Síppal,dobbal,mézzel és mázzal”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
XIX. ÉVFOLYAM 2008. 15. (509.) SZÁM — AUGUSZTUS 10.

ára 2 lej

A Kós Károly tervezte marosvásárhelyi gázgyár

- **Szilágyi István: Portrévázlat Szőcs Istvánról**
- **Karácsonyi Zsolt: Buborékirodalom**
- **Jancsik Pál versei**
- **Szilágyi Domokos családjához írott levelei 1958-ból**
- **A NAGY KILOMETRIK**

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Szőcs István mint tárgya köszöntésnek

Lehetne Ő a következő díjazott. Akármilyen díjra feljuttatta, felfuttatta írásművészete, de Ő csak egyike a mostanában esedékes nyolcvanéveseknek, biztos, ami biztos.

A textust Szilágyi Istvántól emelem ide: „...Néha úgy érzem, ezer esztendőre visszamenőleg ki van fizetve az adóm, hadijóvátétel, minden. Ezzel csak azt akarom mondani, mára mit sem számít, hogy kimázsálnak-é vagy sem, nekem díjakat.”

Szőcs István tehát a köszöntés tárgya. Annyi iróniát jelen köszöntő lába elé helyezése közben meg kell hogy engedjen magának: eddig eleve annyi megértés se az elemekben, se a szereplőkben még nem volt, amennyi a Szőcs István fémjelezte életmű terjedelméhez kellett.

Igen, a reagálásunk egyik titka Szőcs Pista munkásságának megmérettetése. A semmibevevéstől kezdődik, mint mindenkinél minden. És napjainkban, ha máshol nem, az utolsó páston, a végső fedélzeten, a Medúza tutaján bemutatott életmű-kiteljesítő tengeri csatákon, manővereken látjuk, belátjuk, értékeljük, „milyen óriás Ő”.

Az emlékezet, a tömörítés, a kultúrharc Toldija – amint azt Ő megannyi pillanatban mutatta, bizonyította – avagy Don Quijotéja köztünk. Egyike a kultúrákban bujdosó örök szellemeknek, megtestesülések és kijózanodások százainak a fontos és pontos pillanatokban. Tell Vilmos, de Till Ullenspiegel és Ludas Matyi. De olyan, mint Robin Hood és Naszreddin Hodzsa a szellemiekre mérve. A reagálás egyik titka: mikor vesszük komolyan, s mikor átkozódunk tőle. Jósika, Kemény, Teleki reagálásainak, jól ismert rándulásainak rokona az Ő idegalkata. De Széchenyi és Zrínyi, Misztótfalusi és a prédikátorok kérlelhetetlen, de tiszteletre méltó őrülete tör ki rajta és benne. Valami abból a beismerésből, hogy ugyan ki nem volt őrült, aki a felszín ablakát be-betörte? Rousseau-ban Werbőczy esik túlzásba, Machiavelliben Martinovics, Savonarolában Madách. Hogyne, hiszen „összegezésül” olyasmiket kell olvasnom, megtudnom a XXI. század döglődő ámulatában, hogy miközben lelkes szeminaristák, dalárdások ápolják a nevét, a nevében sereglenek és „ozsonnáznak" az egészségére, Szabédi sírját, benne a mártír tetemmel rég eladták a Házsongárdban egy román családnak. Kik, mikor és miért? (Jóllehet a sírhely és a rokenroller nagyon drága, nem kapni a mi hazánkban.) És hogy Szigetvárat most adják bérbe Szulejmán utódainak, megbízottjainak, agitátorainak (merthogy a szigetvári bűvölet, romemlék, vérhalom, Arthurkirályi légkör is nagyon ritka, nagyon drága, azt se könnyű lopni a mi Közép-Európánkban már!). Ami volt, ami van, azt befejezték, megcsinálták valahogy. Nem az értelmezésen múlik egy-egy volt-van-lesz Magyarország-darab. Nem lehet kikezdeni már. Az egész a tényekben s a hozzájuk tartozó dátumokban, az épületekben avagy a romokban, és mindenek felett a betűnyi emberekben, tehát az embernyi betűkben, számokban, jelekben mint rejtjelesített jelszavakban fekszik-nyugszik már, mivel elherdálhatatlan bankbetét.

>>>>> *folytatás a 6. oldalon*

OLVASÓINK FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012.
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között.
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKONT.

SZILÁGYI ISTVÁN

De hova lettek azóta azok a vadászbombázók

Portrévázlat Szőcs Istvánról

Szőcs Istvánt hallgatva, aki ezekben a napokban tölti a nyolcvanat, többször eszembe jutott, vajon meg fogja-e írni valaha élete történetét: iskoláit, pályája bonyodalmait, családja viszontagságait, műveltségélményét, háborús kalandjait; barátait, a huszadik század huszonnyolcasait; „mesterségeit" és mestereit, akik még az elmúlt századelő magyar tudományos világa felől jöttek – s ha igen, mindez vajon mekkora könyvben férne el, avagy ama elképzelhetőnek hány kötetében?

A közelmúltban egyébként mutatkoznak forgácsai egy ilyen lehetséges vállalkozásnak, bár mintha nem fűlne a foga a vallomásos memorialisztikához. (Ha ugyan? – mert nála, hogy mi igen és mi nem, az igazából sohasem tudható.) Az viszont kétségtelen, hogy élőszóban rendkívül színes mesélő (én maholnap ötven esztendeje tartozom a „hallgatói" közé) csak történeteihez mindig valami apropó szükségeltetik, valami analóg élethelyzet, olyféle „előzetes", amely közben már elkezdődött valahol, valamikor... Hogy ki lehetne az, aki a tőle hallhatót lejegyezhetné? Valaki oly Eckermann, akit az elmúlt két évszázad során utolért néhány ipari meg kultúrforradalom, no meg akit legalább három XX. századi impériumváltozás „szocializált".

Ám miután egy ilyen lénynek híjával vagyunk, magam kísérlem meg előszámlálni Szőcs életének néhány, számomra érdekes mozzanatát; ezek az „egészhez" mérten nyilván pillanatmorzsák csupán.

*

...Hajdan, ha bentrekedtünk valami elkerülhetetlen elvtársi gyűlésben, menten elővett egy kockás füzetet, melynek lapjait maga tervezte csudamasinákkal rajzolta tele. (Amúgy egy kivert biztosítékkal sem egykönnyen boldogult.) Máskor a kockás füzetbe órákon át ugyancsak maga tervezte takaros családi házak alaprajzát véste. (Azóta is ugyannak a Horea úti bérháznak a harmadik emeleti tágas-kétszobás lakásában él a Szőcs család; ott sarjadt, s csaperedik mára az unokák harmadik raja is.)

... De miért szólítják Szőcsöt Skótnak hajdani kollégái – akadtam fönn ezen mindjárt ismeretségünk elején –, hiszen nemhogy fösvénynek, de takarékosnak sem mondható, miután nem egy *Utunk*-honorárium a Continentál vendéglőjében konvertálódott sült pisztrángra azidőtt! Hogy aztán Zilahon megtudjam Orosz Gyurkától, ottani magyartanár barátomtól, aki Móricz kollégiumi kollégája volt, hogy Szőcs a háborúból skótkockás nadrágban tért haza, s arról ragadt rajta a becenév.

*

Miután valamennyire közelebb kerültünk egymáshoz, csak bámultam a szellemi mohóságát, azt a már-már parttalan megismerésvágyat, mely a mindenkori felfedezők, világutazók jellemzője. Az elme örök riadókészültségben: vajha, ma is sikerülne a várható, a vélhető, a „logikus" mögé bepillantani; mert hogy a dolgok lényegéhez olykor épp a „rendhagyó" rejtett ösvényén juthatsz el leghamarabb...

Mikor megpróbáltam számbavenni, mi mindenre terjed ki az érdeklődése, rá kellett jönnöm: egy efféle lustra meghaladná a „lehetőségeim" – gondoltam, hátha az ellenkezőjével könnyebben boldogulok, s megkérdezem tőle: Mi az, ami őt nem érdekli,

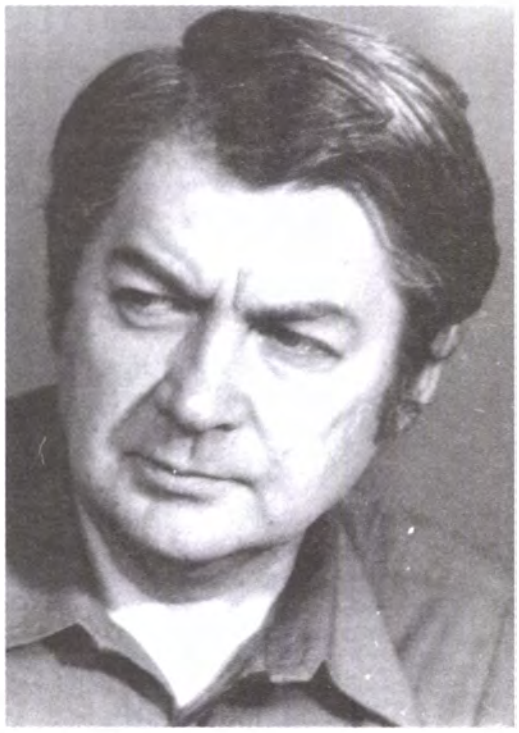

Szőcs István – dr. Asztalos Sándor felvétele, 1965

van-e számára az életben közömbös dolog? Hogyne volna; s már-már ingerülten sorolta: sose érdekelték az agytornaszerű szellemi ügyeskedések; utálja a keresztrejtvényeket, a találós kérdéseket, a bélyeggyűjtést és minden olyan foglalatosságot, ami babrálással jár, vagy skatulyázást, pedantériát igényel. Később ez többször eszembe jutott; a felsoroltak közül egyik-másikra élete rácáfolt, míg a másik, a „nemszeretem" serpenyő jócskán továbbterhelődött. No meg az ambivalenciák: az örökké Janus-arcú való...

Mert igaz ugyan, hogy a bridzshez nem volt türelme, de a pókercsatákra (kivilágoskivirradatig) úgy 20–25 esztendőn át heti gyakorisággal sor került. Mi ugyan hátizsákos természetjáróként ismertük meg a Szőcs családot – gombáért nem hogy lehajolni, de arra még rápillantani sem volt szabad. Na és a kutyasétáltatás sem tartozott a kedvenc időtöltései közé. Úgy hiszem, az állatvilágból egyedül a delfineket volt hajlandó „emberszámba" venni...

*

Hanem tücsök és bogár helyett lássunk valami életre szólót. Az ő számára ez a mindenkori s a bárhol való iskola volt. Saját bevallása szerint soha semmit nem tudott olyan szigorúan és komolyan venni, mint az iskolát. Végül már infantilis megrekedtségnek vélte a vásárhelyi tanodájukhoz s az ott töltött évek emlékeihez való kötődését – ezek egyszerre vonzották és riasztották éveken át.

A vonzásnak úgy került fölébe, hogy egyszer sem ment el véndiák találkozókra az elmúlt hatvan év alatt, és soha amióta leérettségizett, nem lépte át a kollégium küszöbét, mert úgy érezte, képtelen volna a szembesülésre, vagyis arra, hogy ott a hajdani iskolapadokban kelljen látnia, mivé lettek régi osztálytársai.

A riasztó emlékekkel viszont évtizedeken át viaskodott. „Jöhetett háború, akármi szörnyűség – mondta egy harminc évvel ezelőtt megjelent beszélgetésünkben – semmi sem ért föl a nyomasztó, fenyegető emlékek közül például a latintanár Kónya bácsiéval" „...Noha számtalan (...) katasztrofális pillanatot éltem át, soha ezek álmaimban meg nem kísértenek. Viszont legalább 30 éve havonta egyszer-kétszer álmodom azt, hogy analitikus geometriából kell vizsgáznom, méghozzá másnap; kezemben van a tankönyv, s tudom, hogy azt képtelen vagyok reggelig átismételni – ettől egy olyan mélyen átélt, olyan irtózatosan nyomasztó félelem vesz rajtam erőt, hogy most már ott tartok, ha lesz egy hónap szabad időm, megtanulom az analitikus geometriát..." Nem tudom, az azóta eltelt újabb harminc esztendő alatt megtanulta-e az analitikus geometriát – ha nem, nyilván azért nem, mert dehogyis volt neki arra egy hónap szabadideje.

Jellemző, hogy számos háborús története közül is a legüzenetesebbnek egy híres korabeli professzor a hőse: „...amikor a kolozsvári orvosi egyetemet kiürítették, s a front elől mind messzebb menekült, majd vizsgaszesszióra Halléban kötött ki, Harangi professzornak ahhoz, hogy a vizsgát pontosan megkezdhesse, már megint a fronton kellett átszaladnia. És átszaladt. Akkor meg annak az épületnek a bejárata előtt – amelybe az orvosi kar termeket kapott – egy ilyen német, egy ilyen kis népfelkelő katona géppuskát állított fel, s azzal rettenetesen kelepelt. Erre Csató Gyuszi, akinek akkor kellett doktorálnia, az ablakból lekiáltott németül, hogy vigye a fenébe azt a vacakot, hát nem látja, itt vizsga van. Nem lehet a vizsgát zavarni... Mire a német katona ijedten vigyázzba állt, fölkapta a géppuskát és elszaladt vele."

*

Hogy a háború befejeződése után alakult Bolyai Tudományegyetemen miért pedagógia–lélektan szakosként kezdi a tanulmányait? – nyilván, hogy az első év végén legalább húsz tárgyból kelljen vizsgáznia (néprajztól művészettörténetig) – elvégre a professzoroknak, ahhoz, hogy a vizsgát megtarthassák, most már nem kellett fronton átszaladniuk... Mesterei közül egyébként nem emlékszem, hogy emlegette volna a lélektan szakosokat, helyettük Gunda Bélát, Entz Gézát, Szabédi Lászlót, no és László Gyulát, az atyai jó barátot, aki a Szőcs-családot tova az átkos elzordultabb éveiben is többször fölkereste.

Talán másodéves lélektan szakos, amikor érdeklődése a nyelvi jelenségek világát is „beöleli", ezek kutatása aztán máig sem

lankadó szenvedélye lesz. Rövidesen megír egy nyelvlélektani dolgozatot, amelyhez a magyar köznyelvben s népnyelvben föllelhető érzelmi, lelki s szellemi állapotokat jelölő szavakból összerak mintegy hétszázat. (Hogy aztán ennek a hétszáz szóból álló jegyzéknek az elkészítése az általa oly utált s lesajnált bélyeggyűjtő pedantéria mellőzésével hogyan sikerülhetett neki, ezt mára, úgy hiszem, ő sem tudná megmondani.) Ez az újabb érdeklődés persze elkerülhetetlenül az etimologizálás felé tereli a figyelmét, de ami ennél maradandóbb: rádöbben arra, hogy a magyar nyelvben micsoda szédületes összefüggő rendszere van a szavaknak. Ám amire ezen az ambivalenciákkal követett, lélektan s nyelvészet közt kanyargó ösvényen végre sikerült fogódzkodókat találnia (ezek Adam *Az összavak kettős* (ellentétes?) *jelentése* című műve, meg Jung *reziduumokról* szóló elmélete voltak, melyek aztán rövidesen indexre kerültek), ekkorra a Bolyai Egyetem lélektan szakán a Szondy-teszt studírozását fölváltotta a Pavlov-féle kutyanyálfakadás pszichológiája. Az új keletű szocialista pedagógia kertjében ezután főleg „Pionieri şi şcolari" nevezetű tárgyak teremtek és ezek „művelésére" alkalmas oktatók. Szőcs pedig, a tegnapig jeles, miután képtelen volt vizsgára megtanulni a „Hogyan szeressük a kicsi úttörőt", hatost kapott. S utána vérző gyomorfekélyt.

És közben már elkezdődött az a „szakasz", amikor a Bolyain az előző korszakból – az 1940 után újraindult Ferenc József Tudományegyetem idejéből – itt maradt nagy hírű professzorokat rendre megfosztják katedráiktól s romániai tartózkodási engedélyüktől. Mentek hát, ha most már nem is a fronton *át*, hanem az országhatáron *vissza*... De a Szőcsék évjáratai néhány szemeszteren át legalább hallgathatták jeles tudósok előadásait. Hogy aztán elkövetkezzék a Csehi Gyulák, Gaál Gáborok, s a náluknál is névtelenebbek regnálása, no és a négyelemis Nagy István rektorkodásának ideje. Majd nyilván az ő „garnitúrájuk" is lapátra kerül a korszak szeszélyes, húzd-meg-ereszd-meg káder-rituáléja szerint. Igaz, ez egyelőre csak az eltanácsolások, kirekesztések, kizárások érája volt, hogy aztán 1956 után elkövetkezzék a bezárásoké, meghurcolásoké, majd 1959 tavaszán megszűnjék Kolozsvár magyar egyeteme. De ekkorra a Szőcsék nemzedéke rég az élet sűrűjében – messze, bent...

*

Ötvenéves korában Szőcs István azt vallotta – mintha ugyan biza félbemaradt örömöket folytatni lehetne –, hogy ő, ha módja lenne rá, lélektani tanulmányait legszívesebben újrakezdené. Ez egy. Kettő: a magyar nyelv rejtelmeinek búvárolására ama diákkori nyelvlélektani dolgozat megírásával egy életre elkötelezte magát, ezt, miután egyetlen napra sem hagyta abba, sohasem kellett újrakezdeni. Igen ám, de három: meggyőződése, hogy alkotóművészként csak és kizárólag festőként vihette volna sokra, mert igazából ehhez lett volna benne tehetség. Ezt valamiért már gyermekkora óta csapnivaló vízfestményei láttán többen emlegették, jóllehet rajzolni saját bevallása szerint sose tudott...

A hatvanas-hetvenes évek fordulója tájt aztán megtelepedett a Horea úti lakás egyik sarkában a festőállvány is (vagy valami ekként szolgáló alkalmatosság), melyen számos olajfestmény született; ezek közül számomra mindmáig a Balogh Edgárról készült portré a legemlékezetesebb, ahol az arcmás „képi megformálásához" egy csücsöri citrom ült modellt. A képet később a festőtől a költő Majtényi Erik vásárolta meg (vagy kapta ajándékba?) miután Ő, mármint Majtényi '69-ben az agg pátriárka Balogh Edgárral összeveszett...

*

Lélekbúvárlás, nyelvészet, festés, ezek bármelyike egész embert követel, ám Szőcs István ezeken túl és kívül írt az elmúlt hatvan esztendő alatt irodalomkritikát, kultúrtörténeti tanulmányt, színibírálatot, esszét, pamfletet, közéleti publicisztikát és számos műfajhoz s műnemhez nem igazodó szöveget – melyek összesített száma mostanra, úgy hiszem, megközelítené a kétezret.

És írt három regényt. (Illetve négyet, ám az utóbbinak, mely nagyobb ívű és sodróbb erejű lett volna az előzőknél, nem került kiadója; lehet, azóta a kéziratnak is nyoma veszett.) Legsikeresebb könyve a *Selyemsárhajó,* melyet alcíme *Művelődéstörténeti tanulmányvázlat*nak mond, s mely mára valamiképp apokrifnak számít.

Mindezekkel együtt s mindenek ellenére Szőcs István a köz megítélése szerint: A KRITIKUS.

Kritikusi működéséről egyébként a már említett, harminc évvel ezelőtt közölt beszélgetésünkben elég tartózkodóan nyilatkozott. A színházról például azt mondta, hogy az „mint kifejezési mód" sohasem állott hozzá közel, amióta pedig az *Utunk* szerkesztősége színikritika-írással megbízta, a színházba járás számára valóságos gyötrelem, folyton vigyáznia kell, nehogy belebeszéljen az előadásba.... Nos, a jelek szerint csak beletört valahogy a színházlátogatásba, hiszen a sétatéri színház kevés olyan darabot mutatott be, melyet ő ne ült volna végig – az azóta újra eltelt emberöltőnyi idő alatt.

Emlékszem, akkortájt divat volt „lélektani"-nak becézni azt a fajta regényt, melynek hősei kedvüket lelték valamiféle önsanyargatásban, nos Szőcs ezekre éppen „pszichológiás" jártassága miatt csak azért sem volt hajlandó odafigyelni. Őt, saját bevallása szerint, mindig azok az írók érdekelték – akiket amúgy „tudálékosoknak" mondott –, akiktől valamit tanulni lehet, akik megmozgatják az ember fantáziáját; számára Jókaitól H. G. Wellsen át Huxleyig tartott ez a „vonulat".

... Na de tőle ezt ne vegyük rossz néven, hiszen ő az egyetemen csupán egyetlen kimondottan irodalmi jellegű kurzust hallgatott, Szabédi *Romantika és realizmus* című, különben rendkívül érdekes kollégiumát – úgy, hogy ő irodalmilag tényleg képzetlen...

Ezek szerint, ha kritikát írsz, kérdeztem, ezért óvakodsz a bírálandó művek stilisztikai elemzésétől?

Nem ezért. Hanem, mert ahhoz megint csak arra a már emlegetett bélyeggyűjtő aprómunkára is szükség volna, mondta.

Egy másik alkalommal erősködött, hogy márpedig ő valamely szöveg olvastán két-három sor után meg tudja állapítani, hogy annak szerzője író-e vagy „műíró". Miután ő minden műben leghamarabb a stílust érzékeli... Csak az a gond, hogy benyomásait nem tudja egykönnyen „lefordítani" valamiféle kritikai köznyelvre.

Aztán ezt még megtoldotta egy öniróniás fordulattal; a történet nyilván diákkori: „Egyszer, igaz, írtam egy szemináriumi dolgozatot Krúdy Gyula stílusáról Szabédinál, de erre legfeljebb Bajor Bandi emlékezne, aki, míg én azt felolvastam, rendkívül izgatottan figyelt. Utána aztán nagyon föllélegzett. Amikor megkérdeztem tőle: ez mi volt? azt mondta: eddig ő attól félt, hogy én okosabb vagyok nálánál, de most rájött, hogy nem..."

*

A kritikusokat szerinte nem azért nem szeretik, mert szigorúak; a kritikust sokkal gyakrabban támadják, gyalázzák amiatt, hogy megdicsér, mint amiatt, hogy bírál valakit. A forgalmi rendőr nem azért áll a sarkon, hogy tapsoljon minden egyes gépkocsivezetőnek, aki szabályosan közlekedik. A kritikának semmilyen más szerepe nincs, mint hogy „bizonyos kavarással" a szellemi erjedést szolgálja. Vagyis, hogy a „megülepedést" megakadályozza. A szellemi életnek ugyanis nem szabad megülepedni, mert akkor a hígja mindig felül lesz, a vastagja meg alul. Ezért azt folyton kavarni kell.

Miután ő ezt fölvállalta, többé aztán már abba nem hagyta, holott a kavarókanál mozgásban tartása annak, aki azt kézbe veszi, annak ugyancsak nem enged „megülepedést". És nem terem földi javakat, hívságot, babért. Ezek helyett se szeri, se száma haragost, azok között, akiket például a Szőcs-féle piricske nem kímélt, vagy akik fejére nem jutott holmi dicséret-barack. No meg a sértődött írhatnám paccerek hada... Ezek közül némelyek azt lesik, vajha esett volna becsület a foltján valaha, mely mára „megértő" fejcsóva- s cöccögés-alkalom lehet.

Egyszer, sok évtizeddel ezelőtt, amikor a viták, ellenségeskedések hullámai éppen magasra csaptak körülötte, azt merészeltem mondani neki, próbálja valahogy beérni kevesebb haragossal, az állandó balhénak félős, rossz vége lesz.

Mire ő: Engem Almásfüzitőnél egyszer tizenhárom amerikai vadászbombázó támadott meg, s itt vagyok. Csak nem gondolod, hogy „ezek" fognak kinyírni engemet?

Mondd, megszámoltad te azokat a repülőket, kérdeztem.

Megszámoltam, mondta. Megszámoltam őket, mert „olyan helyzetben voltam": egy benzines hordókat szállító katonai teherautó tetején. Mai napig emlékszem, milyen gyönyörű volt az az aranysátor, amit nyomjelző lövedékek vontak körénk. És fönn a magasban annak a fölénk boruló aranysátornak a csúcsában a vadászbombázó.

Szőcs István máig itt van közöttünk. És emlékezik. És hadakozik. Kívánjuk neki, hogy az elkövetkező évtizedekben se hagyja abba.

Igen, Szőcs István itt van közöttünk, hadakozik, emlékezik.

De hová lettek azóta azok a vadászbombázó repülők...

Beszélgetés Szőcs István íróval, kritikussal

Buborékirodalom

Még a tulajdonképpeni beszélgetés előtt mondta el, hogy az írókat két nagy csoportra, a veretesekre és a ponyvaszerzőkre lehet osztani. Lehet, hogy nem is két, de még ennél is több irodalom van?

Mindig is többfajta irodalom létezett, visszatekintve akár az ókori irodalomra, ott is többféle irodalom volt, hiszen a vígjátékok semmiképp sem sorolhatóak egy kategóriába Szophoklész, vagy Aiszkhülosz tragédiáival, de ez a középkorban is megvolt. Mondok egy példát rokon területről. Köztudomású, hogy a vallásoknak is van egy népies formája, így a kereszténységnek is, gondoljunk csak a teológiai okfejtések és a Szent Péter-anekdoták közötti különbségre.

Az irodalomtörténet bizonyos szakaszaiban az egyes művek más és más jelentőséggel bírhatnak, így az ókori vígjátékok is magasabb polcra kerültek...

Vannak időszakok, amikor a különböző rétegek, szintek egyesülnek, és olyanok, amikor ezek szétvállanak. Shakespeare és Cervantes olyan szerzők, akiknél egyesülnek a különböző minőségi szintek. Ők azért nagyok, mert egyszerre tudnak mindenkinek hozni valamit. De erről már sokan beszéltek, ezért jobb lenne, ha ezt az elméletet kiterjesztenénk az erdélyi magyar irodalomra, ahol legalább három szintről beszélhetnénk. Az egyik volt a konformistább, amelynek az 1920-as években egyik jellegzetes képviselője volt Gyallay Domokos. Ezt követte a tartásos, veretes, úgynevezett új vonala az irodalomnak, amelyhez az Erdélyi Szépmíves Céh és az Erdélyi Helikon csoportja tartozott. Ezek alatt létezett egy keservesebb, vergődőbb, kevésbé elismert irodalom, amelynek az első jelentős képviselője Daday Loránd volt, aki Székely Mózes néven írt két regényt, a *Zátonyt* és a *Csütörtök*öt, előbbiért le is csukták pár hónapra. Ide tartoztak a fiatalok közül sokan: Balázs Ferenc, Bözödi György, eleinte Tamási és Nyírő is. Ők tragikusabbnak fogták fel az irodalom szerepét, és nem örültek annyira annak, hogy éppen élnek. Daday a magyar nemzet pusztulását látta előre a trianoni következményekben. Azt az irodalmat, amit az Erdélyi Helikon és ez az egész úri társaság művelt, egy bekötött szemű, lojális irodalomnak tartotta, ami mintha nem venne tudomást arról, amit Dsida ír, hogy: „tetszhalott véreinkre hull már a föld, és dübörög a hant". Ők irodalmat játszottak: díjakat osztottak, Pestre utaztak, kitüntették, méltányolták egymást, miközben a nép és a magyarság pusztult. Kevesen voltak, akik teljes súlyukból, irodalmi művekben, nem csak borosasztal mellett mondták el ezt. Ide tartozott például Ignácz Rózsa, akit nem sokan emlegetnek, nem tudom, miért, pedig a fia révén József Attiláékkal is rokonságba keveredett. Moldovában született magyar anyanyelvűként – ezek nagyon kemény és rázós dolgok, éppen úgy, mint Daday két regénye. Soha nem emlegetik. Én a rendszerváltás óta tizenhatszor javasoltam kiadásra Balázs Ferencnek a *Zöld árvíz* című, nagyon szelíd regényét. Bözödi György, aki nagyon eredeti tehetség volt, a második világháború utáni erdélyi irodalomban ő az egyetlen költő, aki tovább tudta vinni azt a nyelvi forradalmat a költészetben, amilyet Ady és József Attila, hogy az élő, köznyelvi formulákat, valami apró láthatatlan fogással alakította át. Azért őket emlegetem, mert az Erdélyi Magyar Irodalmi Lexikon, amit Balogh Edgárék, Dávid Gyuláék és Kántor Lajosék szerkesztettek, s ami a mértéket és az értékrendet jelenti és a hozzá kapcsolódó örökös irodalmi kultuszokat, éppen ezeket az írókat teljesen kihagyja, nem szokta idézni. Dadayról, aki itt járt a kolozsvári Református Kollégiumban, olyannyira nem tudták, hogy itt végezte tanulmányait, hogy nem is szerepel a kollégium évkönyvében. Bözödi Györgyöt sem szokták ünnepelni, Balázs Ferencet néha megünnepli Cseke Péter...

Ezek szerint egészen másként látja az erdélyi magyar irodalmat, mint más kritikusok, irodalomtörténészek...

Bözödi Györgynek van egy nagyon szép verse, ami szimbólumává vált az egész erdélyi magyar irodalomnak, ami arról szól, hogy a mélyben élünk, egy tó fenekén, körülöttünk csak a szokásos hínárok vannak, és tudjuk, hogy a tó felett van egy más világ, de attól mi el vagyunk zárva. (Amikor ezt a verset egy cikkben idéztem, Szabédi kifehéredett és azt kérdezte: mikor írta ezt a verset Bözödi? Mondtam, hogy 1933-ban.) Ebben a tóban buborékok szállnak föl, amiket az irodalom küld, azt jelezve, hogy odalent, a mélyben még van valami élet.

Az ilyen kisebbségi irodalmak sokkal inkább az életműködések klinikai jeleihez tartoznak, mintsem a világirodalom gazdagításához. Nem szabad egy pillanatig sem abba a tévedésbe esni, hogy kisebbségi helyzetben is tudunk világirodalmat alkotni, bár vannak kis országok, ahol ez sikerült, de nagyon ritkán. Ennek kapcsán idézném Szaltikov-Scsedrint, egy nagy, meglehetősen elhallgatott orosz írót: az irodalom a nemzet életműködése, ha szünetel egy percig is, az a nemzet halálát jelenti. Az életműködés miatt van szükség ezekre az irodalmakra, de ezt nagyon sokan nem fogadták el. Például az én keresztapám nagyon határozottan ellene volt minden romániai magyar irodalomnak, mert szerinte ennek csak az a célja, hogy az itteni magyarságot elszakítsa az egyetemes magyarságtól, és nem vett kézbe olyan könyvet, amit itt írtak.

– Hogyan került a lélektan–pedagógia szak elvégzése után e buborékok, tehát az irodalom közelébe? Ennek milyen családi, vagy lélektani okai voltak?

Patrick Süskind mondta, hogy eleinte senki sem akar nagybőgős lenni. Eredetileg mindegyik hegedűművésznek vagy karmesternek készül, de aztán odakerül a zenekar végére, és húzza, hogy brumm-brumm-brumm. Lélektan szakos voltam, de a szovjet tanügyi reform következtében a lélektan az egyetemeken alárendelődött vagy a defektológiának, vagy a pedagógiának. Így neveztek ki pedagógusnak, holott semmit se nézek le és tartok annyira károsnak, mint azt a pedagógiát, amit az egyetemeken művelnek. Ez a pedagógia az, amire azt mondják, hogy többet rombolt Európa arculatán, mint a két világháború.

Szőcs István

1928. augusztus 2-án született Marosvásárhelyen, a kolozsvári Bolyai Tudományegyetem pedagógia–lélektan szakán végzett 1951-ben. 1951-től az Ifjúsági Könyvkiadó, 1958-tól az *Utunk*, 1968–1988-ig, nyugdíjazásáig az *Előre* szerkesztője, jelenleg a *Helikon* főmunkatársa.

Kötetei: *Kritikus holdtölte* (regény, 1965); *Rovarcsapda* (bűnügyi regény, 1969); *Üvegfedő* (regény, 1971); *Más is ember* (illemtan, 1975); *Selyemárhajó* (művelődéstörténeti tanulmányok, 1979); *Az inga félrejár* (tanulmányok, cikkek, 2004.).

Mi a hibája ennek a pedagógiának?

Az, hogy beleszól olyan dolgokba, melyek az évezredek folyamán maguktól kialakultak, és irányítani akar olyan folyamatokat, melyek maguktól jobban mennének, másrészt nem vesz tudomásul olyan elemi dolgokat, mint például a nemek közötti különbség. Ez a pedagógia találta ki a koedukációs rendszert, amely hihetetlen módon visszafejlesztette a középiskolai oktatást. Tudniillik a koedukációs rendszerben a serdülőkortól kezdve a lányok gyorsabban érnek, mint a fiúk, gyorsabban alakul ki a személyiségük. Egy tizennyolc éves lány már teljesen kész személyiség, míg egy tizennyolc éves fiú még a szellemi személyiség kialakulásának az elején tart. A lányok a kamaszkorban körülbelül hat évvel előzik meg a fiúkat. Ennek a következménye, hogy a filológiai karokon száz leányra jut egy fiú, hogy a középiskolában inkább csak tanárnők vannak, és a fiúk sokkal kevésbé mennek egyetemre, és a szakterületekre vannak szorítva.

Rengeteg képzőművésznek kísértem nyomon a pályáját, mint az *Előre* művészeti rovatának vezetője. Az egyetemen a lányok messze leköröznek a fiúkat, amikor végeznek, már ki vannak égve. A fiúk, ha egyáltalán bejutottak az egyetemre, akkor kezdik bontogatni a szárnyaikat. Elég, ha megnézzük, hány szobrászno végzett és hány van jelen a szakmában. Rengeteg ilyen tragédiáról tudnék beszélni. E pedagógia nem lépcső, amin feljebb lehet jutni, hanem szűrő, ami sokak számára megakadályozza a felemelkedést. Pedagógus lettem, de utáltam.

Amikor államvizsgáztam, az Ifjúsági Kiadónak volt magyar szerkesztősége is. (Akkoriban hét vagy nyolc szakkiadónak volt magyar részlege, amit Kurkó Gyárfások harcoltak ki.) Mint pedagógiai szakértő kerültem oda, és az volt a dolgom, hogy belső véleményezéseket írtam. Egyszer csak rájöttem, hogy ha már bent megírom ezeket a véleményezéseket, publikálom is őket. Egyetkettőt közöltem még Bukarestben, de 1954-ben közöltem az első olyan véleményezésemet, amitől kritikusi pályafutásomat számítom, ezzel a Gellért Sándorról írt kritikámmal debütáltam.

1954-től mostanáig kiket tart a legfontosabb „buborékküldőknek"?

Látom, hogy minden áron le akarsz buktatni, de az a helyzet, hogy különbözik a véleményem attól, amit a mai elismert és futtatott irodalomtörténet mond. Vannak olyan írók, olyan személyiségek, akiket homo sacernek, szent embernek tekintenek, és a emberek fejlődéstörténetében a költő az utolsó, aki tulajdonképpen nem a versei miatt költő, hanem mert kell legyen valaki, aki Valaki, akire lehet hivatkozni. Ebből a szempontból az erdélyi magyar kultúra rendkívül torz képeket alakított ki. Mondok két példát: az egyik Kőrösi Csoma Sándor, a másik Szabédi László. Azok, akik Kőrösi Csoma Sándort állandóan ünneplik, koszorúzzák, verset írnak hozzá, tudományos ülésszakokat rendeznek, soha nem olvasták végig még azt a kevés munkáját sem, ami létezik. Amennyiben elolvasták – sohasem mertek egyetlen kommentárt sem fűzni hozzá. Nem is érdekli őket, mit mondott. Van egy legenda az utazásáról, hogy Tibetben mennyi rossz teát ivott, amitől egy európai ember azonnal összehányja magát, de hogy tulajdonképpen mi volt az ő kutatásának a háttere, mi volt az ő tudományos koncepciója a magyar és az európai kultúráról, erről nem beszélnek soha. Egy kedves tudományos barátunk, aki sokat írt Kőrösi Csoma Sándorról, az első könyvében beiktat egy jelenetet, hogy Sándorunk, mielőtt útra kelt, egy román pásztorral beszélgetett. Az egészről ordított, hogy azért van ott, mert lenni kell valami román vonatkozásnak is. Mondtam neki: ha román vonatkozásra volt szükséged, miért nem hivatkoztál arra, hogy Kőrösi Csoma Sándor Dáciát Szölőországnak tartotta, s hogy Kőrösit érdekelte a román nyelv, mert minden olyan nyelv érdekelte, ami a névelőt a szó végére teszi, mint a svéd, a román, a bolgár, a szíriai, a perzsa egy bizonyos időszakban – és a tibeti nyelv. Az ő útvonala azon nyelvek mentén alakult, amelyekben a szó végén van a névelő, mert valaha a magyarban is így volt. Ezzel nem törődnek. Általában azzal a legendával jönnek, hogy Kőrösi egy ábrándozó volt, akinek nem sikerült Közép-Ázsiába behatolni a korabeli politikai események miatt, ezért meggondolta magát és elment Indiába. Kőrösi professzorainak a tankönyveiben van olyan térkép, amelyen világosan ki van rajzolva az ő útvonala. Nem tévelygésből és ámokfutásból ment arra, amerre ment: már Göttingában tudta, hogy hova megy. (Egyébként én fedeztem fel, hogy Kőrösi Csoma szabadkőműves volt, és Göttingában lett az, még diákkorában.)

Szabédi László kapcsán mit mondana el?

Szabédinek csak azokkal a műveivel foglalkoznak, melyeket a kommunizmus ideje alatt írt, és ezért ezeket szükségszerűen mentegetni kell. 1948-tól 1953-ig egy csomó sematikus verset és néhány vitatható tanulmányt írt, de azelőtt volt három remek kötete, egy kisregénye és egy ahhoz csatlakozó novellafüzére, volt egy *Ész és bűbáj* című tanulmánykötete, valamint egy nagyon szép verseskötete, a *Telehold*. Ez egyáltalán nem szerepel a róla szóló uzsonnákon, villásreggeliken, kirándulásokon és körtáncokon, amelyeket rendezni szoktak. A sematikus korszaka után volt egy nagy műve, *A magyar nyelv őstörténete*, ami roppant meghökkentő mű, mert a román–magyar testvériség szolgálatában ki akarja mutatni, hogy az ólatin, vagy az őslatin és az ősfinnugor nyelv egy tőről fakad. Volt egy ős-finnugor nyelv, amelyből kialakult a paleolatin, majd a klasszikus latinon át a neo-latin, mint a román nyelv, illetve a másik ágon a magyar nyelv. Nagyon szellemes a munkája, de van egy óriási módszertani hibája: megsemmisíti a finnugor nyelvészek módszerét, a kikövetkeztetést. Erről a könyvről nem írt senki, csak én, és Kántor Lajos nem vesz róla tudomást. Hajdú Ferenc, a Magyar Tudományos Akadémia nyelvészeti osztályának a vezetője ezt lereagálta, de más nem.

Jellemző, hogy nem a művek üzenetét és tartalmát ünneplik, hanem a személyiség egyes vonásaiból kialakított kultuszlehetőséget fújják fel. Szabédi különleges személy volt, akinek éppen olyan nagy melléfogásai voltak, mint amilyen zseniális meglátásai.

A kortárs irodalomban milyen buborékokat lát, kiket tart olyan szerzőknek, akik az irodalomtörténetben hosszú távon is helyet kapnak majd?

Az úgynevezett rendszerváltozással egész meglepő fordulatok jöttek elő az irodalomban. Például: a két legeredetibb és a két legjellemesebb prózaírónk és az egy legjellemesebb költőnőnk kivonult az irodalomból. Az egyik prózaíró Győrfi Kálmán, a *Fehér ház* című könyve kitűnő regény, a másik Varga Gábor, aki írt egy sorozat nagyon jó elbeszélést és három remek egyfelvonásost, most minisztériumi tisztviselő Bukarestben, és se Győrfi Kálmán, se Varga Gábor nincs jelen az irodalomban, pedig ők nagyon karakánul viselkedtek azelőtt.

>>>>> *folytatás a 6. oldalon*

>>>>> *folytatás az 5. oldalról*

Emlékszem, hogy nálunk az *Előre* szerkesztőségében, amikor mindenki kis nyögdicséléssel intézte el azt, hogy a főnök, Szilágyi Dezső beleír a kéziratokba, Győrffi felállt és felolvasott egy nyilatkozatot. Mondtam neki: „Kálmán, ülj már le a seggedre!" – és húztuk vissza a székre. De ő felugrott és elolvasta a tiltakozást, aztán lemondott az állásáról, és elkezdett éhezni, amit azóta is folytat. Bár aztán az *Előre* még egy darabig visszavette azzal, hogy ne írjon semmit, csak vegye fel a fizetést és fogja be a száját.

Adonyi Nagy Mária a Dsida utáni erdélyi költészet legeredetibb hangú költője volt, most valahol Pesten korrektor, még a teljes nevét sem használja, és letagadja, hogy ő valaha is költő lett volna. Ezek a dolgok nagyon meggondolkodtatnak és foglakoztatnak. Arról, hogy ennek a közel fél évszázadnak az irodalmából mi marad meg az irodalomtörténet számára, sajnos azt kell mondanom, hogy nagyon kevés. Adonyit, Győrffit és Varga Gábort, ha lesz irodalomtörténet, akkor számon fogják tartani, de azt a sok irodalmi nagyságot, aki miatt mi annyi izét kavartunk habosra, azokat megemészti az idő. Hova lett Asztalos István, Horváth István vagy Nagy István? Még Szabó Gyula is, pedig én nagyon szerettem... igen kevés marad meg a műveiből. Sütőből is, amikor már eltűnnek a konkrét politikai és egyéb vonatkozások, néhány elbeszélése és néhány színdarabja, mindenekelőtt a *Csillag a máglyán* marad meg.

A fent említettek a kortárs irodalom egy korábbi korszakához tartoznak, hogyan vélekedik a legújabbakról?

A mai irodalomból nem merek példát mondani, mert ismerlek téged és még egyet-kettőt. Tudniillik az történt, hogy régen, befutottak a könyvek a szerkesztőségbe, csak nagyon keveset kellett megvásárolni, de ma már egészen más a helyzet. Sokszor meglepődve hallom, hogy ennek jelent meg könyve, annak jelent meg könyve, de nem tudok hozzászólni. Ismerek néhányat, mint Orbán János Dénes vagy Sántha Attila, akiknél

volt egy nagy indulás, de a nagy folytatódás elmaradt. Annak idején én megvédtem Orbán Jánost, mert Berszán István kitámadta, hogy Orbán János egy szexuálpatológiás személyiség, és azért ír olyanokat – annyi csúnyát. Elmondtam, hogy ez nem egyéni dolog, hanem irányzat, egy mai irodalmi mozgalom: az új frivolságnak a frontja. Nagyon helyes, amit írnak, nagyon jópofa, ám ezek mind az irodalom perifériáján épp csak helyet foglaló jelenségek.

De már a világirodalomban sem tudok tájékozódni. Amíg a második világháborúig pontosan tudtam, hogy az angol, francia, német, orosz irodalomban ki kicsoda és ki mennyit ér. Hozzá se tudok szagolni, hogy kik a mai nagy angol, orosz, vagy német írók, ha egyáltalán vannak. Mert furcsának tűnik, de mintha nem is lennének. Ami film vagy színház útján eljut hozzám, az egészen híg anyag az ő régieikhez képest.

Arról nem beszélve, hogy van egy kontraszelekció, nemcsak az emberek kiválogatásában, hanem az irodalmi művek esetében is. Mondok egy példát: Anouihlt jó harminc-negyven éve játszották a szatmárnémeti színházban, azóta alig látni színpadon a darabjait, pedig a francia irodalom egyik legtermékenyebb drámaírója volt. Megfigyelhető egy hihetetlen méretű értékellenesség. Van egy nagyon megdöbbentő könyv, 1903-ban jelent meg, Lebon nevezetű francia szociológus írta, az a címe: *A tömegek lélektana*. Tulajdonképpen nem a tömegek lélektanáról szól, hanem arról a jelenségről, amit később Ortega a tömegek lázadásának nevezett, hogy a tömegek igenis fölkelnek, lerombolják a kultúrát és nem hagyják abba a rombolást, míg végbe nem vitték teljesen. Ez a rombolás úgy kezdődik, hogy a színikritika elveszti a tekintélyét, és meg is semmisül, aztán megszűnik a színház méltósága, a színház méltóságával az írott irodalom méltósága, és az lesz, amit most látunk.

KARÁCSONYI ZSOLT

Szőcs István mint tárgya köszöntésnek

>>>>> *folytatás az 1. oldalról*

Elévülni is legfennebb a rest utódok fognak, nem a bármikor felvehető, felhasználható örökség, kultúrák, a közérzet s a tartás mindig létező árfolyamaira átszámíthatóan.

A köszöntő, ki Isten hol vég-, hol homokváraiban szolgáló Balassiként látja ma már Szőcs Istvánt – szívesen ajánlja fel működése jelszavául ezt a két sort is:

„Még falaznak kőműves angyalok!
Én akárholé és bármié vagyok!"

És még egy nagy varázslat terjesztése is az Övé: Szőcs Pistától vettük fel közel fél évszázada a sumerőrületet és meggyőződést, egyike volt azoknak, akik vállalták, hogy belecsapjanak a hagyományosan befagyott felszín pocsolyáiba.

Ha a kiinduláshoz Szilágyi István megfogalmazásából merítettem erőt, most azt a magyar nyelvész, költő és historikus nagyságot idézem meg, akinek ugyancsak nem egyéni elszámolnivalója, hanem súlyos dioptriák elszámolásának, félreszámolásának ügyében volt rokonszámoltatása: Határ Győzőt.

Határ Győző a Tiszatáj 2000. júniusi számában közölt szövegében ilyesmiket összegez a Szőcs Istvánnal közös nagy problémák közül: „Anyanyelvünk megmaradása is itt billeg a század mérlegén; ezt legalább olyan reszketeg-fájó szívvel szemléljük, mint fehér civilizációnk, egész nyugati kultúránk sorsát (...) sírkertjeink tele vannak mellénktemetett nosztalgiákkal: olyasmiket siratunk el, amelyekről távoli utódaink soha nem is szereznek tudomást. Fordított fantomfájdalmak ezek; hiszen a leamputált kultúrjavak elvesztése csak nekünk fáj; ám az élőtestnek, mely újult-ép-egész – vagyis a távoljövő túlélő embermilliárdjainak – eszébe se jut (...) vagy belefullad az örök-odanemfigyelők, a sportrajongó fundamentalisták, az agyon-szórakoztatott zombi emberiség félresöprő közönyébe – mely előálló új helyzettel nem késnek visszaélni a hatalom bársonyszékében székelő manipulátorok (...) Fejüresedéssel kibutulunk a történelemből; nagy áldás ez, az emberfaj jószág-feledékenysége. Nincs az a melegvíz, amit fel ne találnánk újra – újnak, országos körülünnepléssel. Nincs az a Sacco, nincs az a tömegvérengzés, csontkoponyákból rakott égmagas gúla, pernyévé perzselt Hirosima, amivel ne raknánk tele felejtőkénk osszáriumát; minek földi maradványait el ne teregetnénk és be nem födnénk a feledés vastag földtakarójával. Feliciter (...) Apokrif vagyok, annak születtem. Örök gyalázatomra minden, amit írok, eleve annak minősül – minden, amit eddig írtam, a képzelet szabadságának a jegyében fogant, s ezzel eleve átokmondás alá helyezve a szellem szabad lengését – az értelmesedést – szolgálja, de hogyan mondhatunk bármit bárkinek, ha még ki se nyitottuk a szánkat, és máris a meghallgató szája tajtékot túr, nyelve körül már ott a felháborodás nyálfröccsentő gyüleme? Ám így van ez jól, így van ez rendjén..."

Händel hazagondol Nyugatról Közép-Európára, és csak egy kis Beethovent álmodik.

JANCSIK PÁL

Tavaszi napsütés

Tavaszi esők,
tavaszi illatok,
tavaszi napsütés.
Méltóságos és nagyszerű,
hódító, ellenállhatatlan,
mindent magával ragadó
erővel tündököl kinn a tavasz.
A káprázatos ragyogásban
szertefoszlik – ha kis időre is –
a vad malom, az őrült forgalom
zakatolása,
kerekek lelketlen őrlése megáll.
Hallod a szelek suhogását,
a zápor zuhogását,
a napsugarak hárfahangjait,
virágillatok selyme simogat,
és láthatatlan hajszálereken
szívedbe költözik
az ébredés, az újjászületés
fényes csodája, fenséges nyugalma.

Egyszerű, zsoltáros szavakkal

Úgy kéne fölszállni a versnek
benned, ahogy zsoltáros hívek
a templomokban énekelnek:

szívből, tisztán és messze zengőn,
ahogyan átsuhan a friss szél
az illatokkal terhes erdőn.

Egyszerű, zsoltáros szavakkal
megköszönnöd, hogy itt lehettél,
s találkoztál az új tavasszal.

Sorok Brâncuşi Végtelen oszlopára

Hát ilyen a művészet,
ilyen egyszerű, ilyen hihetetlen.
Tagadod az egészet,
És el nem hinned mégis lehetetlen.
Végtelen ez az oszlop?
Hisz látod a végét s az alját.
De folytatódni ott fog
benned, ahol épp abbahagyták.
A gondolat s a ritmus
ismétlődik szívós szabályban.
Valami ősi rítus
örök dolgok között a tájban.
Az indulat s a szellem
karcsú, kemény formába fogva,
a vég hatalma ellen,
a végtelen halált tapodva,

Dalia Dialcolvschi: Csendélet

kezessé kényszerítve,
s a puszta teret életessé,
így emberiesítve
a világot s így téve szebbé.
Dőlhet a karcsú oszlop,
és meghalhat az egyes ember,
végtelen vágya ott fog
lüktetni örök szerelemmel.

Felhők hasára

Felhők hasára írod verseid,
felhőkre, miket elsodor a szél,
esővel lesznek terhesek,
lehuzognak a földre és
sár lesz belőlük, locspocs és hideg semmi.

Ám te hidd, hogy
a sárral, a hideg semmivel együtt
lényed leglénygéből is
eljut valami a többiekhez,
szomjat olt, új vágyakat ébreszt,
amiképpen az esővíz is eljut
a szomjazó, teremni vágyó
magvakhoz, hajszálgyökerekhez,
nemes gyümölcs, bő termés lesz belőle
és szépsége, virága is a Földnek.

Kék csillagokkal kirakottan

Kék csillagokkal kirakottan,
mintha vasszögekkel veretten,
ragyog az őszi éj felettem,
s úgy súlyosodik rám a roppant

kupola, lelkem beleroppan,
kérdezvén: amit cselekedtem,
másokért is tettem? szerettem,
amíg e föld vándora voltam?

Nincsen válasz a csillagokban.
De van-e szívekben, szemekben?

Akár az őszi pillangó

Akár az őszi pillangó, amely
a tar mezőn kevés virágra lel,
de azért röpköd szorgalmatosan,
mert lenge természete már olyan,
és oly csalóka ez a meleg is,
mintha a fehér, durva Nemezis
– könnyed, színes játékok bosszulója –:
a Tél nem közeledne lopakodva –

úgy szállok én is virágról virágra,
gyér versről versre, föllebegve, játszva,
mámorosodva nyarat mímelő
időtől, derűs, fényes őszelő
sugárkévéi közt egyre cikázva,
se múltra, se jövőre, csak a mára
gondolva: még! örömet nekem is!
Dallal, derűvel várlak, Nemezis.

Gyermekkor

Harangoznak, mégis csönd van.
Csillagok közt a nap fönn van.
Lágy köveken futok egyre.
Ereszkedem hegyről hegyre.
Csönd van, mégis harangoznak.
Meleg szelek havat hoznak.
Ébren igaz álmot iszom.
Gyerekkorom – Atlantiszom.

Időalagút

Újvidéki magyar költő is
írhatta volna az 1990-es évek közepén.

Az égen félhold, hetyke csillag...
De furcsa látvány, látomás volt!
Mintha ismét uralna minket
a rettenetes ottomán hold.

Körben is oly különös minden.
Az utcákon cserfes tömeg.
Mezt visel minden és mindenki.
Állandók csupán a kövek.

Kaméleonná lett az élet.
Pénzért akármi kapható.
Egy nagy bazár az egész város.
Ki ad, ki vesz, egyként csaló.

Fölbugyog, jön az áradás, jön.
Hamis a szó az ember ajkán.
Sippal, dobbal, mézzel és mázzal
jön a mordályégető Balkán.

Az Idő örök, feneketlen,
ásító, hideg, néma kút.
Röpíts e múltból szebb jövőbe,
iszonyú időalagút!

Négy kis groteszk

Radír

Radír vagyok, gumiból vagyok,
rugalmas vagyok.
„Művem" az eltüntetett szavak
és mondatok.
A semmi nő, nem hiány, míg testem
koptatod.
A selejt bosszúja, hogy véle vásom
s meghalok.

Körző

Körözök örökös köröket.
Köreim szabályos kerekek.
De mégsem érezek örömet.
Szenvedek unalmat eleget.

Képkeret

A képkeret határolja a képeket.
Határánál megáll a képzelet.
Mi volna a képekkel nélküled.
ha semmi nem jelölné végüket?

A szeg

Nélkülem alkotmány, építmény nem lehet.
Olykor csak tákolmány, az könnyen
meglehet.
Főbekólintásomért kapsz dicséretet,
mert azt mondják:
„fején találtad a szeget".

85. Km

A nagy KILOMETRIK

irányítja és szerkeszti Karácsonyi Zsolt

BOGNÁR PÉTER

Tárgyilagosan

Ha nézzük a bennem élő rendet,
egy részét hülyeségnek fogjuk találni,
ennyi erővel, mondjuk majd,
lehetne benned akármi.

Ragaszkodásaid fontos dolgokhoz
furcsák nekünk, erőszakoltnak tűnnek,
mintha szerinted egy nagy
görcs volna az élet,
nem pedig ünnep.

Felkelsz, mindig ugyanabban az időben,
Kezdeni a nap első részét ------
--- kifelejtődött belőled, szerintünk,
valami belső rész-vét.

Pedig ez csak részben igaz szerintem,
mert például a mindig-
u-gya-na-kkorán-kelés
mégiscsak segít nekem-lenni,
ami meg nem is kevés.

Az üveg mögötti üveg

A fáknak is üvegbőre lesz,
ha ónos eső jön közbe,
állnak a füvek peckesen,
tűhalnak öltözve.

...és hogy már túlvagyunk valamin,
ilyen érzete lesz a halandónak,
akit most üvegmögülről
a pilinszkys csendek óvnak.

Amiben viszont csak törni-zúzni,
csörömpölni adódik,
míg elsétálsz bárhová, a
csillógó jég-páncél-autódig,

hogy kulcsoddal a zárba nyúljál,
s a jég fénye alá beülj,
maradni, amíg elmész majd,
a vitrin falán belül.

Lehet-e

Lehet-e segíteni bármi nőn,
hogyha téged vár, midőn
te épp távolodol már?
Mert még ha jól is szólnál,

akkor is mi jön ki a beszédből?
hogy volt valami, s most az egész dől,
tulajdonképpen érthetetlenül,
mivel már mi sincsen min belül,

mert a történteket meg kell gyártani,
s mondanád is, így: hogy trágya mi?
de már nem vagy ebben a korban,
úgyhogy csak elbúcsúzkodol tőle szótlan.

Ha rájön az ember

Ha rájön az ember valamire,
micsoda nagy öröm az!
egy mandarinmagnyi megfejtés
egész napokat koronáz.

Ülsz, megforgatod a szépségest a fényben,
két ujjad között, a helyeden,
és megvadulsz az örömtől,
ha maradsz is némán, nehezen.

Súly – ez a szó lebeg fel benned,
könnyebbséged részét elveszti,
és megérzed, hogy bőven sok lesz ez
örökkön élvezni.

Akik azt gondolják

Akik azt gondolják, hogy sínen vannak,
milyen rossz azoknak az embereknek!
úgy érzik, hogy na most fiatalok,
pedig hát belül már megmeredtek.

Gyarapodnak, s ez lehet igaz persze,
hogy így, ebből következik tompulásuk,
míg a fény át nem világítja egyszer
teljességgé konduló másuk:

mutatni, hogy egészük
omlik csak magába akkor,
a részletek alatti minták közegébe,
minthogyha valami nagyobb lényeghez,
ha nincsen is, de ---------- közelérve.

Gazdag, dús

Gazdag, dús, napsütéses napkezdet,
Kettő órakor, igaz,
A késönkelésre vigasz,
Nagy tavaszi hangulatkeltés van kint.

Kimegyek a teraszra, Józsi átint,
Beszéljük, hogy keretet épít,
S hogy mennyit nyertem én így,
Tujasövény védi majd teraszom.

...És megint egy nap, végezni ez-azom,
Kezdődik, míg folytatódom,
Hátha egyszer a dolgom
Bennem pontosabb helyére lel.

Persze ezt lehet, hogy nem érem el,
Mert egyszerűen magam vagyok
a pontatlan,
S hogy ezt ennyire is mondhattam,
Már csak a „rajtam túli" pontosság
átderengése.

Állok, rácsukódva a teremtésre:
Zavarosságom tükre,
Megrezzen bármi füttyre,
S én arrébb lépek, alakom-vesztetten.

De a nap, amit ily módon megkezdtem,
Mostmár visz magával,
Felcsirpog a madárdal,
És érzem a napsütést, s valami nagy kedvet.

DEMETER FERENC

Másfél(e) találkozás Istennel

„Éli, Éli, Lama Sabaktani?"
Jézus Krisztus a keresztfán

„Minek nevezzelek,
Ha rám röpíted
Tekinteted,
Ezt a szelíd galambot (...)"
Petőfi Sándor, felesége szoknyája mellett

„Én nem félek! Ne nézzetek!"
Nagy Feró

Becsületes öreg este volt már, s én éppen aludtam, amikor Isten hófehér postagalamb képében hozzám szólt.

Fiam, hallgass ide, én isten vagyok, s kiválasztottalak! Mit szólsz hozzá?

– Beszarok! – szakadt ki belőlem illetlen módon.

– Ne szarjál be, fiam... – szólt hozzám még nyájasabban – vagy azt akarod, hogy csalatkozzam benned?

– Isten ments!

– Menj, fiam, járj békével és csináld a melót. Vagy büdös a munka?

– *... tiszta szívvel betörök...*

– Sok hülyeséget összegondolsz, hallod-e...

Az isteni hatásszünetben csak a szúpercegés hallatszott meg a szívdobogás.

– Gyermekem – turbékolta Isten nyájasan – vedd a hokedlit, tedd oda a szekrényhez, s ott a nagy zöldfazék mögött, amit nagyanyád csak disznóvágáskor szokott használni, van egy sárga födeles könyv, abban benne van minden, amit nem tudsz, reggelig el is olvasod, osztán mehetsz világboldogítani.

Ahogy ezt elmondta, láthatósága megszűnt s én vártam, hogy akkor mindjárt ébredek.

Sehol semmi. Szú, szív, kintről kutyaugatás.

Egye fene, szántam rá magam a cselekvésre, benyúltam a nagy zöldfazék mögé, s már rátettem kezem a könyvre, amikor Isten visszaturbékolt.

(Mintha a fazékból).

– Jut eszembe... Ha megdobnak kővel, bízd rám, tiszta lélek nem dobál...

Éreztem már a tudást, ahogy nekiindult a belémszivárgásnak az ujjbegyeimen át, s szinte oda se figyeltem Istenre.

– Persze, persze...

– Még vissza sem!

Isteni ízek, avagy a Tündérkert konyhája

Naizé, szakácskönyves megváltás. Hogy mekkorát röhögök majd reggel, lágyultam vissza, a mindentudó receptkönyvet lazán a takaróra dobva.

Az ám, csakhogy a könyv kinyitotta magát, és Isten dorgáló hangján rámszólt.

– Aranytollbamondtam Madáchnak: **„*Ember, higgy és bízva bízzál!*".**

Beláttam, hogy mese nincs, olvasni kell, ez esetben szakácskönyvet, nekiláttam hát az ismeretlen kifürkészésének. És csak olvastam a tartármártás mikéntjét Mihályné módra, megtudtam a jófajta fokhagymás leves, s a Berci-féle pityókatokány titkát, mória csorbájának huszonegy összetevőjét, aztán úgy a halászlé hatszázadik változatánál, hitem kezdett megint megcsappanni.

És akkor megakadt a szemem a ***Mákonyos nokedlin***.

Mákonyos nokedli

Hozzávalók:

víz
só
liszt
olaj
mákony
tojás
tej
vaj
szubjektív fűszerek

Elkészítési mód:

A mákonyt lereszelem, sózom, hagyom. A finomlisztet tojással, vízzel, tejjel-vajjal csomómentesre keverem. Forró,

zubogó vízbe (amelybe csipetnyi sót és kanálka olajat tettem) szaggatom nokedliszaggatóval. Leszűrés után mértékletesen olajjal keverem. Közben a mákonyt megdinsztelem olajban. Puhára vagy ropogósra. Mikor késznek tetszik, egy tűzálló edényben összekeverem a nokedlivel. Tetejére szórom a szubjektív fűszerkeveréket és negyedóráig sütöm.

Kész.

Megjegyzés: a mákonyt bármivel lehet helyettesíteni, nagyon finom.

ÉS AKKOR MINDENT MEGÉRTETTEM!

Barátaim, becsületszavamra éreztem a megváltás-tudás súlyát! Az értelem csilingelése a bölcsesség bongásává változott bennem.

Valóságos testi szerelemmé fokozódott bennem a világ és ember iránti szeretet, egyszerre virágzott ki bennem a lótusz is meg a kaktusz is. Meg a mákony. Mint a finom gombaszövetek esetében, az összefüggések összefüggően összefüggtek.

A következő képben már tömegcsődület közepén világboldogítok.

Egyszer egy szerzetes a megismerés útját járva a Hosszú-Nagy & Széles folyó partjára ért. Ott aztán híd és egyéb átkelő alkalmatosság híján megtorpant.

Megtorpanás után leült az egyetlen partmenti fa árnyékába, s nézte, csak nézte a túlsó partot, hogy oda kéne átjutni.

De nem tudott úszni.

„A szó elszáll, a szerzetesing megmarad, s ha az embert nem is a ruha teszi, szerzetesing nélkül nem jut semmire!", tanították neki a szerzetesiskolában a tanítómesterek, többszörösen lelkére kötve, hogy szerzetesingét le sose vesse.

Az úszás azonban kimaradt, s most tessék, szárazon issza a levét a mulasztásnak, elmélkedett a szerzetes, amikor a fűben megcirpent valami.

Felállt, hogy megnézze, mit akar a tücsök, s látja, nem tücsök az, hanem telefon. Markába vette, megnyomogatta és elolvasta az esemesét.

Vándor, ha át akarsz menni a folyón, két út áll előtted, mindkettő vízi: megtanulsz úszni vagy kivágod a fát, a fából meg a csónakot.

A szerzetes, bár tudta, hogy nem lesz könnyű a dolga, folytatásnak az úszni tanulást választotta.

Kicsit mintha büszke is lett volna magára, amikor végül hosszú csapkodás után nekikészülődött az átúszásnak.

Pontosan abban a pillanatban újabb esemese érkezett.

Vigyázz vándor, ebben a folyóban nem lehet szerzetesingben úszni.

A szerzetes felsóhajtott, kőbaltát pattintott nagy keservesen és nekilátott kivágni a fát, hogy a fából majd a csónakot.

>>>>> *folytatás a 10. oldalon*

>>>>> *folytatás a 9. oldalról*

Azazhogy nekilátott volna, de már nem látta a fát, hiába nézett jobbra is meg balra is.

Ekkor csörrent be az újabb esemese.

Vándor, míg te úszni tanultál, pattintottál, kivágták a fát. Csónakostól.

A szerzetes már nagyon éhes és magányos volt, a túlsó partról pedig vidám ének hangja szállt felé. Jobbról meg balról is.

Nem is sóhajtott már, könnybe lábadó szemekkel kivetkőzött szerzetesingéből, még egyszer megsimogatta, aztán tökéletes pillangóúszással nekilódult a nagyfolyónak.

Úgy körülbelül a víz-út negyedénél megint hallja a parti fűből a cirpelést.

Kapják be, gondolta magában, és hátára fordulva tempósan továbbcsapkodott, nem fordult vissza.

Pedig ez lett volna a a legszebb esemese.

Vándor, meztelenül nem is kell úszni.

Elismerően mormolt hallgatónépem, ez aztán a példabeszéd, mondogatták egymásnak, s a felém vetődő pillantásokban már-már felfedezni véltem az ő megvilágosodásuk fényszikráit.

És akkor jönni kezdtek a kisdedek. Egyenesen felém. Népem utat nyit nekik, engedik hozzám jönni őket. Egyik aranyosabb, mint a másik, mint ama mennyei seregek szárnyasai, éppen szárny nélkül. Szőkék, barnák, feketék, fehérek, sárgák, kedves öntyöm-böntyöm kislányocskák, kisfiúcskák. Áhítatosan énekelve.

„Miért ne legyek tisztességes? Kiterítenek úgyis!

Miért legyek én tisztességes? Kiterítenek úgyis!"

Affene!

Csupa rosszcsont gézengúz, senkifia utcakölyök. S ahogy közelednek, úgy torzulnak, gonoszodnak. Félelmetes a látvány, a nép meg csak nyitja nekik felém az utat. Torkomon akadnak a megváltószavak.

– No, nézd a kis szarost, hogy prófétál! – kicsi édes gyerekhangon, természetesen. Seggfej! Szakácskönyvből prédikál! Hazug disznó, nincs is Isten! Tücsök sincsen, hülye hangyás... Nincsistenincsis tenincsisten! – üvöltöznek mindinkább nekivadulva.

Paradicsom, záptojás, lócitrombombák röpülnek felém.

A durva kisdedanyukájukat nekik, hogy képzelik, nekem az Úr adta kezembe a receptes könyvet! Lángra lobban bennem a hit, feledve jóérzést, intelmet.

Adok én nekik kisdedjátékot, fogtam neki a visszadobálásnak, nem válogatva, hogy mit, csak úgy íziben, ahogy a kezembe jött.

Aztán egyszer csak repül a nehéz kő... és... és...

Pontosan a szeme között találja a kezdeti kisdedsereg legügyülübügyülübbjét!

Köröskörül néma csend, látványosan fészket rak a döbbenet. A kisdedszájak sírásra görbülnek, tömegem pedig roszszallóan oszlásnak indul.

Dobópózba meredve maradok ott. Mint a diszkoszvető, ki éppen agyondobta a bírót. Nyoma sincs a lócitromkodásnak.

Mintha meg sem történt volna.

Hallgatónépem lassan a ködbe vész, a kisdedek is tünedeznek csalódottan, szemrehányóan tekintgetve felém. A sebesült kis lényecske marad a legtovább, mint hosszan kitartott filmkép, fehér bőrén nagyon pirosan csordogál a vér. Végül kibontja szárnyait és fehér galambbá lényegülve át, elszáll...

Vele együtt belőlem is a megvilágosodás. Nehéz, tömött sötét borul rám, s mint rossz playback szól az Isten hangja: *„Tiszta lélek nem dobál, még vissza sem!"*

Úgy el voltam, mint Jónás a cetsötétben. Sírás fojtogatott, eltoltam ezt is. Könnypergés az elvesztett megvilágosodásért, potyognak, hullnak, aztán mint hímes patak csordul a sós kisözön.

S ahogy sírdogálok sötét magányomban, szinte észre se veszem, hogy ...

És mégis.

Egyszer csak ott állok, sírásba görbülve kisdedesen. Fölrepedt, vérző homlokkal, mint akit megdobtak éppen. Sehol semmi felemelő érzés.

„Miért legyek én tisztességes, kiterítenek úgyis...", hallom szállni felém újfent a dalt.

És, és... mintha én énekelném.... Pont olyan hamisan szól, tisztára az én hangom. Közeledik felém. Nemsokára megpillantom magam, azaz azt, aki én, vagy csak olyan, *mint?*

Biztos hogy nem én vagyok, bár egy az egyben olyan. Csak éppen gyönyörű meztelen nő. És lócitrommal zsonglőrködik.

Gyanús vagyok magamnak, sose sikerült mutatványaim egyike a zsonglőrség. Bár, jut eszembe, lócitrommal sose próbáltam. És még mindig énekel.

Kiterítenek, kiterítenek úúgyis.

Szólnék hozzá(m), de rám se hederít(ek), a nagy mutatványkodásban. Csak úgy fél szemmel int(ek), és máris kettesben hajigáljuk látványosan a lócitromkákat, amikről kiderül, hogy tulajdonképpen lócitromnak álcázott, tüzesen izzó, vasgolyók malomkő-súlycsoportban.

Egyik énem izzad, a másik nem. Mint egy érthetetlen, digitálisan fekete–fehér művészfilmben. Végig se fut a fejemen a gondolat, s máris húsvérpornó díszlet közepén dobigáljuk a golyókat. Körülöttünk, a pornó rendje-módja szerint, rózsaszintekre nyíló virágnyílások, s egyebek. Az alig bomló pehelycsodáktól a túléretten rengő virághúsokig minden van. Szemérmesszemérmetlenül mosolygó szeméremajkak sokasága.

És a már említett módi szerint kezelésbe vesznek.

Vigyázz, le ne ejtsd a golyókat.

Talán el se hangzik a figyelmeztetés, vagy éppen én mondom. A lányok pedig, uhh, igazi *isteninők.*

Dobáljuk a golyókat, s a kezdeti mámoros illatból tömény szag lesz. A golyók?! Síkos mellbimbók, mell- és vénuszdombok. Nem tudom miért, de tudom, hogy leejteni nem szabad. Megértem lassan azt is, hogy miért kell énekelni.

Miért ne legyek tisztességes, kiterítenek úgyis.

Hozzánk se nyúlnak már a lányok, úgy elvannak egymással. Megpróbáltam szemlehunyva és majdhogynem abbamaradt a dobálás.

Tulajdonképpen a hang az, ami... *ami olyan isteninős.* Orgazmus dalárda, a legszebb kórusmű. Látom, hallom a női magamon, hogy egy gyékényen dalol az élvezőkkel.

Mi lenne, ha mégis leejteném a golyókat?

Kiterítenek, kiterítenek úh, úh, úhgyis.

A lócitrom-vasgolyó- és egyéb formájú labdák fehér galambokként szállnak a magasba.

Én pedig alácsúszok a sötétbe, jóleső-en meleg bizsergéssel a lelkemben.

Mi jöhet még?

– Főzök egy mákonyos nokedlit – szól mögöttem sokat sejtetően nő-magam.

Ezt még megvárom, határozom el a helyzetet, aztán felébredek.

Vagy sem.

VÁRI CSABA

Majdnem egészen

Király Lászlónak

Éget a szó kívül-belül.
Amikor a legnehezebb.
Feszül az ég, a test,
az ideg-erezet,

szemközt a fehér papírlap.
Egyre nehezebb.

Kicserepesedett lélekkel
világot róni napban-szélben
a lét falára. Törvényt.
Majd feladni azt is szépen.

Majdnem egészen.

S míg testre tapad az ing a láztól,
emléket vinni emberül,
amíg kifehérül a lélek.
Hej, cudar élet!

Éget a szesz
kívül-belül.

(in memoriam F. E. K.)

„szeretők mondjatok imát"
a test szerteosztva
ajánlatlan a lélek
könyörögj Maria Nostra

Valami régi bánatot mondtál,
majd: élni kell, s hogy naponta többször.
Most már valaki más előtt
vetkezel és öltözöl.

És már, ki tudja, hol, honnan
inted: kéred a kabátod.
A testben, e talmi rongyban
azóta senki se látott.

Lapot se küldtél, hírt se, semmit,
odaát mi nincs, odaát mi van,
az élet, e lélekre vitt
merre tart, s vele mindannyian.

(akol)

vigyázni kell az égi nyájak
rég szerte vannak eresztve

őrizkedni az égi árnyék
mi vagyunk e zárt ketrecbe

virrasztni kell az égi ágyak
megvetve rég és a bánat

hiába jár bennünk egyre
szeretni kell az égi ágyék
szemérmetlen kitárva rég
mi csak állunk megmeredve

(thalálka)

láttam az ördögöt én ott
fél öt volt s az állomásra
beidézett vonat besiklott
nem volt nála útitáska

se cigi se pénz se szerződés
berúgva írtuk ellopták
még azon éjjel állítja
hitelre kértük megint a vodkát

de lehet az hogy el se jött
más volt ama nagykabátban
s hogy nem volt akkor még fél öt
se vonatállomás de láttam

(hontalan dolgok)

nem tudom mi történt s mi nem
csak fekszem az ágyon
gyűrött éjszakám s ingem
éjszakám sincs nyugalmam álmom

csak fekszik az ágy alattam
az egész nap képsorát használom
lehet hogy napszúrást kaptam
néha a holdba vágyom

ajtó- s ablakrésen átlép
bejár a hajnal mint a menyét
behozza a zajt a kávét
s a cigarettafüstben lelép

és botorkálni kezdnek a fények
indul a nap és nincs iránya
a versre rávisz a lélek
a lélekre pedig az ördög jár ma
nem alszik ő sem dolga van
figyelem ahogy forog a kártya
s az idegeken a hontalan
dolgok kötéltánca

(félvers)

Anyám emlékére

valami jó kezdő sor kellene
ami az élethez is találjon
és legalább egy kicsit
könnyítsen is a vállon

ilyen ostobán fogtam hozzá
miközben te egészen máshol
a még meg s a már meg nem
fogható között ingázol

ég veled ég velem
mondtam s a földi sátrat
már vitték kiment belőle
lakni a lélek csak te láttad

mert te fordultál vissza
egyetlen pillanatra
s nevettél hogy én ott
abba a barakkba

siettem élni én sírtam
nekidőlve a falnak
tőled arra már számonkértek
ezt-azt más hatalmak

s a test mellett a test mögött
az élet az a fél méter
le volt takarva szépen
virágillattal reménnyel

(valaki más)

csorog csorog a szomorúság
valami égi szomjúság

fakasztja fel folyton folyton
és én csak oltom oltom

felél felél a félelem
valaki más is jár-kel bennem

nem látom őt az arca nincs meg
csak egy nagyon üres tekintet

figyel figyel néz magának
s egyre csak nőnek az árkok

(kifordítva)

kifordítva
kifelé fordítva
élünk
belülről kifelé
ezért vérezünk össze
mindent

BOGDÁN LÁSZLÓ

A kintrekedtek

(folytatás előző számunkból)

„...Hogy métt kell nekem csak egy bakancs? Régóta, fiatalember. Hosszú történet ez, hosszabb, mint az ország útja, mint ez a vonal a tenyeremen, ami állítólag, Kalányosné szerint, aki tud belőle olvasni, s jósol is a tenyérből, az életet jelenti, az élet vonalát!... Itt vannak körben s a ház körül – mutat a háta mögé –, a kertben azok a fák is, látja? Egy részíket még én ültettem, más részíket pedig hosszú életem során láttam megöregedni. Mert a fák is vénülnek, mint az ember. Maga tudja, milyen szomorú tud lenni egy elaggott, vén fa? Nem tudnak magik semmit. Még két lábon állottam a drága doktor úr előtt, amikor először mondotta: »hát ennek vége, Mózsi bácsi, érszűkület...« Érszűkület, érszűkület, az es lehet, eztet a doktor úr tudja jobban, a rengeteg könyvből, ahonnét tanulta, de én úgyes tudom, hogy a háború... Met abból nékem kijutott kettő es, mintha egy nem es lett vón elég!" „Ült ottan, a váróban, egy másik ember es, nálam fiatalabb, a doktor úrnál, aki az unokám lehetett vóna, vénebb. Pacsuli szaga volt, mint a városi kurváknak, ráadásul bráha szaggal keveredett. Felfordult a gyomrom az undortól. S cujka szaga vót a meséjinek es..." „Szóval, mondottam én mán magiknak, hogy mi a legfontosabb" – és rám nézett a tiszta kék szemivel, igen szigorúan, megrovóan, feddőleg. – „Mondottam vagy nem mondottam?! Emelni a lábot, az a legfontosabb! Mindég" – és folytatta: „Ha én akkor nem emelem, most nem lennék itten..." „Nem érte volna olyan nagy veszteség az emberiséget, Béla bátyám – nevetett a doki kesernyésen. – Annyian vesztek oda, eggyel több vagy kevesebb!..." „De az az ember, noha legyünk őszinték, meg es sértődhetett vóna, hát hogy jön oda az a hozzánk képest taknyos fiatalember, akármilyen doktor, hogy az életivel viccelődjék." „Hajszoltak magik előtt a hómezőn a tábori csendőrök, belé siketültünk az állandó ágyúzásba, a németek ideges galatyolásába, s a varjak is örökké károgtak, soha annyi varjút, mint akkor ott, a Don-kanyarban, én még nem láttam, pedig volt szerencsém szemlélni egy néhányat... Felettük meg azok az istenverte, átok repülők zúgtak. És mindenütt csak varjak, csak halottak, csak az idegen táj borzongató meglepetései: egy felakasztott partizán, egy égő gépkocsi, egy felfordult tank, egy kiégett harckocsi, és mindenütt gazdátlan emberi kezek, rángatózó emberi lábak, guruló véres fejek, lángoló házak, menekülők... Ha megbotlottál egy gyökérben, éjszaka, azt hihetted, muszka járőr! Minden fa, minden árnyék ellenségnek tűnt..." „Maga nem is járt ott, Béla bátyám – nevetett a doktor úr, hosszú cigarettából fújva a füstöt. – Hát nem maga mesélte a múltkor, hogy Dániában volt hadifogoly?!" „Emelni a lábot!" – mondta tovább rendületlenül a Béla nevezetű, konokul meredve ránk. „Ha szovjet fogságba esett a Donnál, hogyan került Dániába?" – nézett rá kíváncsian a doktor úr. „De hát ki mondotta, hogy fogságba estem volna? Sebesülten is, félhalottan is hazavergődtünk, s osztán negyvennégyben jött az újabb felvonás. De nem ez a fontos. A lényeg: emelni a lábot! Aki leáll, az halott ember, nekem elhihetik..." „Mire én ugye nem tehettem egyebet, lelkesen bólogattam. – „Hát maga es a háború áldozatja, ugye?" – kérdezte hirtelen felénk fordulva, és firtatva nézett rám, mire a doktor úr ismételten kijelentette: „Józsi bácsinak érszűkülete van!" Mire én közbevetettem: azétt a háború se kutya!... Megvan az én lábom bajában annak a kurva, rohadt háborúnak es a maga része, noha én, amíg még fel tudom emelni eztet a két kezemet, nem vagyok semmijen áldozat!... Piavénál például el voltunk vágva az ezredtől, el voltunk zárva a világtól, valósággal levadásztak bennünket az éber taljánok, ha csak megmozdultunk, perkeltek oda, a kenyér elfogyott, megfőztük mink a bakancsot es, hogy éhen ne halljunk, de végső szükségünkben egereket es ettünk, ezt magik mostan nehezen hihetik el, de higgyenek egy sokat próbált öregembernek, sok minden megesik a háborúban... Osztán persze a térdembe fúródott egy szilánk es, állítólag eltévedt. Férjhez adni a leányaimot, az se semmi!... Ha én mostan – néztem felváltva a Béla nevezetűt és a doktor urat, kerekre tágul a szemük a bámulattól s úgy figyeltek, hogy egyetlen szavamot el ne szalasszák – el tudnám mesélni az én szép életemet, hogy az milyen hosszú vót, hát nem es csoda, hogy az egyik lábom mán készül elhagyni! De én azétt nem búsulok mostan sem, pedig 16 éve es van annak, hogy levágták s ugye mán lassan a falábom es kezd megvénülni, perceg benne az a mohó szú, hallgatom éjjelente s biztatom, csak így tovább koma, csak nem leállni!... Nagy a feje, ahogyan a nóta es megmondotta világosan, búsuljon a ló!... De hallgassa csak, milyen furcsa, eszelős hangokat ad, ha megkopogtatom, milyen furcsán szól vissza ez a faláb, hegedű es lehetett vóna a fájából!... Időnként legényesen a botom es elhajítom, nem messzire, hogy megtaláljam azétt, amikor tavasszal olyan csalogatósan süt a napocska, a gereblyére és a villára támaszkodok, a kezemhez nőttek mán, legalább annyira, mint ugye a botom, s vidám vagyok, beszívom a tavaszi föd illatát, öregember létemre, ha élne szegény Bori, a feleségem, meg es forgatnám becsülettel, mint életünkben annyiszor, met nagyon szeretett táncolni, hát hogyne, hiszen annyi minden veszély, meg veszteség dacára es még élek, de ehelyett ilyenkor arra a Béla nevezetű, középkorú ismeretlenre gondolok (a bráha szaggal vegyülő pacsuli szagára), utána mondotta a drága doktor úr, hogy azétt van ilyen illatja, met borbély, hajat vág, beretvál, a hölgyeknek csinál frizúrákot egész nap) és emelem a lábom, azt, amelyik még hűségesen megmaradt nekem, eztet itten ni, és tudom, amíg emelem, amíg még fel bírom emelni, nincsen semmi baj, s nékem nem kell tojásokat patkolnom, mint az egyik szomszédomnak, aki hírre és névre vágyik s a tüdejit köpi ki, amíg a likon kifújja a tojások tartalmát, hogy osztán pipiza munkával megpatkolja, arany keze van, na, ez az igazság, de nekem nem kell őtet utánoznom, én megeszem a tojást s nem patkolom, nekem itten vannak a leányaim, az öt leány: Biri, Sári, Rebi, Annuska és Bözsike, itten van a három fiam: Berci, Sanyi és Pisti, s itten van a számolatlanul sok onokám! Ha időnként hazajönnek, megtelik az udvar, és itten vannak a fák es, és nézzen körül, fiatalember, itten van ez a kihalóban levő falu es, de amelyik azétt csak, csak túlél engemet... A fák nagy részit még én ültettem, másik részíket meg, amint mondottam vót, láttam megöregedni, tudják, milyen szomorú egy vén fa, legalább olyan bánatos, mint egy öregember... És ottan van persze a nap es, na ne nézzen fel, fiatalember, met még belévakul, azétt süt olyan eszelősen, olyan biztatóan, met jő a nagyidő... A vihar..."

Már nem tudok figyelni, elveszek a történetek között, de képtelen vagyok fel is oldódni a tanulságokban, mondatok zegzugos átjáróiban maradok le, miközben Tóni trágár nótákat énekel és a magas termetű állatorvos hegedűn kíséri, szavak aknái robbannak alatta, a kövér csapos int a szemével, bicskás Tóni elébb szúr s csak azután gondolkodik, a szemeit figyelje, művész úr. suttogja a féllábú harangozó, s ha megvillan a sárga láng, azonnal üssön. Anna belém karol, újra és újra elhangzanak a két egymáshoz ragaszkodó személy életében mitikus jelentésű félmondatok, a nő apjáról mesél, szerette a hajnali napfelkeltéket, ha hegyekben voltak, ha tengerparton, mindég hajnalban kelt, nézte a hegyek közül vagy a tengerből kiemelkedő bíborvörös napkorongot, és boldog volt, szerette Ady eltévedt lovasát, a sötétet, a szélzúgást...! Anna elhallgat. a nap újra kibukkan a feketedő felhők közül s a csendben fulladozó temető fölött károgó, ideges varjak kerengenek, a templom árnyéka rávetül

>>>> *folytatás a 13. oldalon*

>>>>> *folytatás a 12. oldalról*

a temetőre, kettéosztja: kopjafák, földbe süppedő sírkövek, korhadt fakeresztek olvadnak bele a könyörtelen árnyékba, amely lassan, megállíthatatlanul veszi birtokába a süllyedő temetőt is, az ellenfényben úgy tűnik, meg is mozdulnak a kopjafák, dülöngélő sírkövek indulnak világgá, megremegve dőlnek szélirányba a fakeresztek, mintha menekülni akarnának, menekülni valahová, ahol nincs sem fény, sem árnyék... „ – Olyan beszédes szürke szeme volt – hallja Annát –, sem kék, sem zöld, átmenet a kettő között, ahogy valakire ránézett, az illető meg is nyugodott, a betegek, a türelmetlen családtagjaik, a rakoncátlan gyerekek is megszelídültek a pillantásától, sokszor úgy érzem, itt van mellettem, érintését is érzem, ahogy puhán simogatja az arcomat vagy a hajamat, érted te ezt?..." Feltámad újra a szél, esőcseppek porlanak szét a homlokunkon, Anna a sír felé fordul, hangtalanul mozog a szája, bizonyára imádkozik. Eltávolodok tőle néhány lépésre, leülök egy sír szélére, a karcsú, sudár nőalak felmagaslik, vörös haja kibomlik, lobog a szélben, nem tudni, esőcseppek peregnek-e az arcán vagy könnyek, nógatni szeretném, „induljunk", de érzem, barbárság lenne megzavarni, az eső erősödik, bámulom a szoborként előttem álló Annát, s hirtelen döbbenek rá, hogy szeretem!

Ez váratlan – néz ránk sápadtan és kortyol borából, még véletlenül sem pillant a Tatjána mellett ülő, fülig vörös Annára. – Ő nem szeretett halott feleségén kívül soha senkit, azt hitte, eltelik már ez a kurva élet szerelem nélkül, forgatta a mókuskerék, és akkor tessék, itt van ez a nő, áll a sírnál, válla rázkódik, s noha látta már nevetni is, kéjben úszni is ezt a boszorkányos, Laura szív alakú arcát idéző arcot, tudja, ezután már csak így fog emlékezni rá, történhet közöttük a jövőben bármi, ezt a hirtelen feltámadó érzést nem felejtheti el... Ebben az érzésben gondolta először kábán, színész volt, megtanulta nemcsak uralni és ellenőrizni, de fukaron rendszerezni is

Mircea Bălău: Toszkánai éjszaka

az érzéseit – először sajnálat, sőt szánalom vegyült aggodalommal, ezt a vulkanikusan rátörő féltékenység törölte el – nevetett is magán kínjában: hát kire is féltékeny ő, egy halott apára? –, s a féltékenységet a szinte lázrohamszerűen rátörő vágy követte, szája kiszáradt, látása elhomályosult, annyira kívánta a nőt, aztán hirtelen újra valami sajnálatfélét érzett és szégyent, igen szégyenkezett, hiszen olyasminek lett szemtanúja, aminek nem lett volna szabad, az érzések kavargtak benne, maga sem tudta már, hogy mi van vele?

Odarohantam Annához, óvón – védekezőn szorítottam magamhoz, feje fölé emelve mellényem. Akkor már zuhogott. Kézen fogva rohantunk az esőben, hirtelen láttuk meg, hogy a temetőkapu előtt, a már meggyűlő pocsolyákban ott füröd-nek a vidám, fehér libák. Vitéz is meglepődött kissé, majd vidáman, csaholva kezdett körözni körülöttük. A libák megrebbentek, közelebb húzódtak egymáshoz, és ég felé fordított fejjel, tátott csőrrel ugrándoztak, szinte itták az esőt... Megbűvölve néztük a jelenetet, a záporról is megfeledkeztünk. – „Na látod – fordultam a kerekre nyílt szemel bámuló Annához. – Ezért léptem le Thália kordéjáról!... Mert én soha nem leszek képes ilyen intenzív átlényegülésre!". „Te nem tudod még, hogy mire vagy képes!" – hallom a talányos választ, amin még lesz időm hosszasabban is töprengeni, amikor, ha nem is éppen váratlanul, de meglódulnak körülöttem az események... Egyelőre nem válaszolok, jobb kezemmel szorosan átölelve a drága nőt, ballal meg föléje tartva a már teljesen átázott mellényt, ott szaladunk az esőben, nyomunkban a vidáman csaholó kutyával. A saroknál még visszafordulunk, pillantásommal bekeretezem a látványt: az ázott libák tátongva csapdosnak szárnyaikkal, ugrándoznak, nem kétséges, csak egy pillanat, egy végeérhetetlen, életfogytiglani pillanat, és máris a levegőbe emelkednek, mintha láthatatlan esőszálakon függeszkednének, lebegnek majd örökös átmenetben, ég és föld között.

(folytatjuk)

SULYOK VINCE

Prevision

Amikor villámütött faként
elzuhanok a köveken:
kiszakad, kitépődik két szememből
ez a táj is itt alattam,
bár testem még tovább világlik
az izzó napban,
s világlanak körben a fák törzsei is,
az erdőlombok, szőlőlevelek,
a tó vize tovább tarajlik kéken
s ugrálva ordítoznak egyre még
a napfényben a madarak, – de a testem
fonnyad már egyre jobban és kiszárad,
és bensőm melegsége elhagy,
ujjaim pedig élettelenül
hevernek köveken és homokon,
s minden tagomat elhagyja a fény is
s szürkévé válok, mint az utakon
a kocsik nyomán felkavarodott por
ki földből jöttem magam is,
földdé és porrá változom át lassan,
lapátnyi földdé és urnányi porrá.

Torrevieja, 2008. május 27.

Míg szemlélődünk, addig élünk

Tengerre nyíló ablakunkban
állunk naphosszat késő estig,
pedig mire se várunk itt fent,
csak nézzük, ahogy a nagytestű,
nehézkes hajók távolodnak
vagy közelednek a Fehér Partok
kikötőinek füzérében.

Így kapcsolódunk a világhoz,
Afrikához, Amerikákhoz,
Japánhoz és az Indiákhoz.
Esteledőn s az éjszakában
innen nézzük a komphajókat
s a személyhajók fénycsodáit.

Szemlélődéssé így vált az élet:
míg szemlélődünk, addig élünk.
Míg nézzük ezt a tengerpartot,
része maradunk a világnak,
s amikor elvesztjük e látványt;
csak a sír sötét gödre vár ránk.

Torrevieja, 2008. június 5.

Az öregedés évei elé

Olykor azt hiszed, hogy körülötted
még mindig nyár van, nyár van
életedben,
mert félsz belátni, hogy beért az ősz,
elért az ősz. Hogy ősz vagy magad is.
Őszbe fordult saját életed is.
S hogy talán nemsokára
földre pörög az utolsó levél
a legutolsó fáról is, amelyet
egykori kerted földjébe ültettél.

Utolsó őszöm milyen lesz majd,
s mikor jön el? Nyaram tüzétől pörkölt
leveleket kerget az utcaporban
hideglelősen, fázósan a szél.

Olykor azt hiszem: soha meg nem ünnám
az életet, míg máskor ez vagy az
úgy fáj, hogy szinte elviselhetetlen.
Kérdezem is magamtól, hogy mi várhat
még rám, s mit várhatok a sorstól,
s mit tartogathatnak még az évek...
Nap nap után folyton tovább aláznak,
vagy ezüstjével rámterül a béke?

Torrevieja, 2008. június 5.

Szilágyi Domokossal – Ötven év után

Mai ismereteink szerint az 1958-as év – a még bolyais diák számára – meglehetősen drámai volt, nyilvánvaló folytatásaként az 1956 októberétől átélteknek. Ha hinni lehet a titkosszolgálati iratoknak, Szilágyi Domokos megfigyelése és zaklatása, a róla és tőle származó jelentések 1956 decemberével kezdődnek, 1957-ben és 1958-ban (majd a hatvanas évek első felében) folytatódnak. A hozzátartozókban és barátokban az irodalmi közvéleményben döbbenetet kiváltott első híradások, közlések óta a „titok" megfejtése sokakat foglalkoztat. Erről olvasni lehet az idén nyáron a Kriterionnál megjelent kötetünkben is, *A költő (régi és új) életei*ben, amely az 1986-os könyv, *A költő életei* jelentősen bővített újrakiadása.

A bővítés természetesen nem csupán, ezekre a szomorú és lényegében még mindig érthetetlen – a kor ismeretében mégis érthető? – vonatkozásokra terjed ki, hanem többek közt a Szilágyi család több tagjának, nem utolsósorban az édesanyának az emlékezését, az általuk rendelkezésünkre bocsátott régi dokumentumokat tartalmazza. Nem kerültek viszont a szerkesztőhöz – egészen mostanig – Szisz öccsének, Kulinak, azaz a Komáromban élő pszichológus Szilágyi Kálmánnak a kéziratai és az ő gyűjtésében megtalálható családi levelek (viszonylag) teljesnek mondható összegezése, magyarázata. A 2008. júniusi budapesti könyvhéten azután Szilágyi Kálmán meglepte e sorok íróját egy gazdag gépiratos gyűjteménnyel, amely mindmáig kiadatlan.

A családi levelezés néhány darabja – így az 1958. március 4-i keltezésű Sz. D.-levél – szerepelt ugyan már *A költő életei*ben, a most átnyújtott csomagban viszont olyan gazdagok az 1958 történéseiről szóló beszámolók, hogy érdemes fél évszázad múltán ezekre is visszatekinteni. Arról a bizonyos „titokról" nincs szó bennük, mégis hozzáadnak valamit ismereteinkhez Szilágyi Domokos egyik nehéz korszakáról.

KÁNTOR LAJOS

Szilágyi Domokos családjához írott levelei 1958-ból

Kolozsvárott, 1958. január 3.

Kedves Szüleim és Testvéreim,

Biza elég régen nem írtam már, de lassankint elmondok mindent.

Először is: a karácsonyi csomagot megkaptam, s köszönöm szépen, még most is van belőle. Karácsony jól telt, voltam templomban is. Azután volt itt Vásárhelyről s megkeresett Gálfalvi meg Hajdú Győző az *Igaz Szó*tól. A decemberi számban megjelenünk testületileg, fiatalok. Február végén meg lesz Vásárhelyütt egy irodalmi est, szintén fiataloké. – De ez csak téli vakáció után lesz. – Meghívtak Vásárhelyre, hogy nézzek körül az *Igaz Szó*nál – persze a lap kontójára. – Hétfőn, 30-án el is mentünk Páll Lajival. Véletlenül történt az egész: eljöttek a vásárhelyi festők, hogy nézzék meg a kolozsvári kiállítást. Autóbusszal jöttek, s amikor mentek vissza, fölültünk mi is. Metzéknél szállottam meg (Kati is otthon volt, Szilveszterre). Másnap elmentünk a vásárhelyi kiállításra, megnéztük a színházat meg minden híresség, s fölmentünk a szerkesztőségbe. Beszélgettünk jobbra-balra. Ami a lényeges: egyelőre az (*Igaz Szó*) kolozsvári „szerkesztője" vagyok, ami afféle sine cura, de fizetéssel jár. Éppen ezért *sürgősen* kérem, postafordultával a születési anyakönyvi kivonatot, hogy készíttessek másolatot róla, mert szükség van rá. A munkám az, hogy ha valamelyik kolozsvári írótól kéziratra van szükség, elkérjem. Havonta egyszer leutazom oda, szerkesztőségi ülésre. Persze, ez a tanulásban egyáltalán nem zavar. A fizetés 750–800 lej, a honoráriumon kívül. Februártól folyósítják, csak sürgősen kell az anyakönyvi kivonat.

Szilveszterre vissza akartunk jönni Kolozsvárra. Laji meg is vette a jegyet. Kocsárdtól a nemzetközivel jöttünk volna, az 11-kor érkezik Kolozsvárra (este). Háromnegyed nyolckor indult állítólag a vonatunk, s fél nyolcra kimentünk. Még láttuk a füstjét, mert 7,29-kor indult. Visszamentünk, Székely Jánoséknál töltöttük ez estét (különben meghívtak sok helyre, de az elutazással kimentettük magunkat). Az éjjeli vonattal aztán eljöttünk, hajnali hétre érkeztünk meg; az egyetemen még folyt a muri, benéztünk oda is. Azóta aludtam egy csomót.

Január közepén lesznek a vizsgáink, február elején a vakáció.

Különben jól vagyok, nincs semmi bajom és vizsgázom. – Még csak annyit, hogy ne tessék dobra verni az én dolgomat, erre különben is megkértek, úgy, hogy én sem teszem.

Boldog újévet kívánok mindenkinek; mindenkit szeretettel csókolok! Domi Ui. Jenő bácsi adott 3 kg papírt. Nem olyan jó, de azért erőst dicsértem s köszöntem, mert ajándék lónak nem nézik a fogát.

Az *Utunk* szilveszteri számából kinyírták a paródiámat, Páll Lajinak is volt egy paródiája rólam. Állítólag januárban lehozzák. Egy fordításom van benne, németből, Adolf Meschendörfer *Madárdal* c. írása . Az aláírt B.B. azt jelenti, hogy Bla – Bla. Igen szép álnév.

Kvár, 958. febr. 11.

Kedves Szüleim és Testvéreim,

Béla már írt, mint értesített, s most én is tollat ragadok. – Jól utaztunk. Kolozsvárt az állomáson találkoztam Kányádival, aki azt mondotta, hogy a *Napsugár* nem tette postára a pénzt, mert úgyis visszajövök néhány nap múlva. Elég rosszul fizettek, anyagi nehézségük miatt. 450 lejt kaptam, amiből 350-et Bélának adtam, mert Jenő bácsi csak holnap, szerdán kap fizetést. Az *Utunk*tól kapott 250 lejt is odaadtam Bélának, hogy a többivel együtt tegye postára (a Jenő bácsi-féle 300 lejjel).

Sajnos, csak így sikeredett a dolog, nem tehetek róla.

– 50 lejt én is kifizettem házbérbe. Kivettük a menzajegyet. Okos újítás van az egyetemen: 8-tól kezdődnek az órák, nem kell olyan korán fölkelni (eddig fél nyolckor kezdődtek). Béláéknak van egy szabadnapja, mert katonaságra nem kell mennie. Nekem szintén, mert nálunk sincs katonaság.

– Festő barátunknak, Moldovánnak kérném megmondani, hogy csináltasson fényképmásolatot az Olga-arcképről, s küldje el nekem, megkísérlem elsütni az *Utunk*nál. Minél hamarább, annál jobb. A házi matrónánk ismét mondotta, hogy irodalmi est volt a teológián, Varró Dezső versei voltak műsoron (nem rokon?). Érdekelt volna, de nem tudtam. Errefelé borzasztóan langyos az idő, sár, locs-pocs, miegymás. De azért hosszú gatyában járok, rossz szellemeket elriasztandó.

Vettem egy érdekes könyvet: Ráth–Végh István: Két évezred babonái. Szatmáron biztosan megvan, érdemes megvenni. – Lajival elküldték a januári (*IgazSzó*t Nem vagyok benne, de nem is lehetek, de most megpróbálok írni valamit.

Holnap megveszem az injekciókat, s aztán megszúratom magam. Béla most juttatta eszembe éppen. Mindenkit szeretettel csókolok Domi

Jenő bácsinak és Bözsikének tessék elküldeni a levelet!!!

Kolozsvárott, 1958. ápr. 6-án.

Kedves Szüleim és Testvéreim,

részletesebb beszámolót szándékszom írni, az utóbbi időben csak lapokra tellett időmből. Tegnap ráztam le az utolsó szemináriumi dolgozatot is, végre-valahára. Az általános helyzet a következő: Bélával éppen ma találkoztam, jól van, mindenféleképpen. Én is megvagyok, csak éppen időm nincs soha. Ki is maradtam az énekkarból, mert e hónapban megy körútra Vajdahunyadra meg a Zsil völgyébe, s ez sok elfoglaltságot jelent. Úgy hírlik, hogy az a gyakran emlegetett szerzői est e hó 17-én lesz Marosvásárhelyütt, az ifjú oroszlánok fölléptével (Lászlóffy Aladár, Veress Zoli, Jancsik Pali, Hervay Gizi, Páll Laji meg jómagam). Utána – 20-án – (*Igaz Szó*-vitaest lesz itt az egyetemen, azután meginn szerzői est velünk ugyancsak az egyetemen, a Diákszövetség rendezésében. A márciusi *Igaz Szó*ban vannak verseim. Júniustól kezdődően elláttam a *Napsugar*at is vers- meg meseanyaggal (igaz folytatásos mesére csak 2–3 hónappal utóbb kerül sor, mert sok a folytatás a lapban. Különben rendkívül modern mese, főhőse egy Muki nevű kicsi autó). Kántor Lajos barátunk írt rólam valami ismertető-félét az *Előré*be. Valamelyik szombati szám irodalmi oldalán fog megjelenni 3–4–5 hét múlva. A májusi *Igaz Szó* ünnepi szám lesz, a fönnállás ötödik évfordulójára, abban szeretnék

elhelyezni egy versciklust. Még csak éppen meg kell írnom. (!)

Bözsikétől éppen a napokban kaptunk levelet. Bélának gratulált a márciusi *Napsugár*ban megjelent rajzokhoz, nekem a versekhez. (Ti. van egy Szilágyi Béla nevű V. éves képzőművész, aki tudtán kívül dicsőséget szerez a családnak Magyarláposon).

Most jut eszembe egy jó eset, elmondom, amíg el nem felejtem. Lenn voltunk Veress Zoliéknál. Van neki egy hároméves nagylánya, Bíbor. Valamit rosszalkodott a gyermek, s a papa megfeddette: – Bíborka, ha rossz vagy, tudd meg, hogy nem szeretlek, többet nem szólok hozzád, és nem hozok neked semmit. – Bíborka ennyit válaszolt: – El van intézve.

Anyut kérem, hogy írja meg, mit vegyünk Jolán néninek, a jövő héten szeretném elintézni. Bélát megbíztam, hogy gyűjtsön magának pénzt egy rend ruhára, remélem, ebben a hónapban kerül annyi. Legyünk túl ezen is. Nem kaptam választ még az apa műtétére vonatkozóan sem. Úgy vélem, május elején meg lehetne ejteni. Mindenesetre választ kérek mielőbb (már csak azért is, mert szükség szűkség! – a legjobb „ihlet").

A tanulás megy, nagy az anyag, de ez nem újság. Hogyan tanulnak az otthoniak? Pistuka olvas-e, vagy még mindig nem szokott rá? Úgy tudom, nekik hamarább befejeződik a tanítás, mint nekünk. Nos, ha befejezték, kezdünk majd egy pályázatot a következőképpen: könyveket olvas a társaság, és leírja a tartalmukat. Legkisebb terjedelem: két füzet-oldal, illetőleg egy ívpapír-oldal. Minden ismertetés 5 pont. Két oldalon felül minden oldal 2 pont. Ez Pistire és az Ikrekre vonatkozik. Kálmánnak – s ha pályázik, Juditnak is – a legkisebb terjedelem 3 oldal. A pontozás ugyanaz. Pistinek és az Ikreknek ajánlom Arany Toldi-hármasát (a három részt külön könyvnek számítva), aztán Gárdonyit, Jókait, Mórát, Petőfi *János vitézét* stb. Kálmánnak Mikszáthot, Tamási Áront, Karinthyt, Nagy Lajost (*A lázadó ember*), Kosztolányit; ezek persze csak javaslatok, nem kötelező jellegűek. Minden jó verstani elemzés 4 pont (ritmusképlet, rímelhelyezés, nyelvi sajátosságok: hasonlatok, metaforák, megszemélyesítések, ismétlések stb.) *Csupán* verselemzéssel *nem* lehet pályázni. Díjak : I. díj: 1 ruha (szükséglet és családi tanács határozata szerint); II. díj: 1 pár cipő (ugyanúgy); III. díj: 1 ing (kombiné); IV. díj: 3 pár zokni (harisnya). Mindenikhez 10 deka cukorka járul, hogy a nem-pályázók se maradjanak hoppon. Pályázati határidő: 1958. július 1., éjjeli 12 óra után 1 másodperccel már késő. A pályázati bizottság tagjai: Apa, Anyu és én. Külső segítséget fölhasználni szigorúan tilos; ha ez megtörténik, az illető pályázati munka semmisnek nyilváníttatik, az illető pályázó egy hétig mosogat, és kap -5 pontot. Jelige: „Nincs a pályázatban vesztes, csak én!" (Katona: Bánk bán). Melyhöz hasonló jókat kívánok.

Mindenkit szeretettel csókolok Domi

Marosvásárhelyü*t*, 1958. július 15.

Kedves Szüleim és Testvéreim,

Ma kaptam meg Apának egy lapját, már éppen vártam is valamit, mert régen kaptam hírt hazulról. Az étkezésem úgy intéztem, hogy az étkezőbe, ahol ebédelek, váltottam vacsorajegyet is. Reggelizni cukrászdában szoktam, rendszerint teát, mert ez a legolcsóbb. Pénzbelileg egyelőre elég gyatrán állok, mert az előlegből, amelyet kaptam, mióta itt vagyok, a kosztra és a lakásra kellett költenem (az otthondíj 75 lej itt is). A májusi szám még a napokban fog kijönni, úgy, hogy honorárium csak kb. 2 – 2 és fél hét múlva lesz belőle; a júniusiba írtam egy könyvszemle-cikket (egy Dosztojevszkij-könyvről), és még szeretnék verset is összeütni belé; ez állítólag közvetlenül a májusi után fog megjelenni. Ezenkívül a *Napsugár*nál is vannak néminemű várandóságaim. A napokban telefonáltam oda éppen, azt mondták, hogy a szeptemberi számban benne vagyok, csak azt nem kérdeztem meg, hogy mivel: versel vagy mesével. Benn van ugyanis egy mesének is az eleje, két vagy három folytatás, már nem emlékszem pontosan (de meg kell kérdeznem, hogy tudjam tovább írni); szóval, ez is mostanság esedékes, és augusztus elején jelent pénzt (a *Napsugár* előre fizet egy hónappal, jó szokás).

Ez az általános helyzet. Napjaim különben eléggé egyhangúak: délelőtt dolgozom, délután olvasok, esetleg írok; most, hogy helyre állott az idő (nagy hőség van), fogok menni fürdeni. – Páll Lajos meglátogatott, újonnan bemegy a kórházba, ezúttal – a változatosság kedvéért – májbajjal.

Találkoztam Szász Bélával meg Bözödi Györggyel (aki ugyan nem rokon, de éppen együtt voltak, sőt Gagyi Papa is ott virított). Szász Béla, úgy látszik, már tudott a rokonságról, és kérdezte, hogy én tudok-e. Megnyugtattam, hogy igen. – Ez minden, ami történt velem, remélem, az otthoni élet mozgalmasabb. Várom az ígért hosszú levelet.

Mindenkit szeretettel csókolok: Domi

Kolozsvár, 958. nov. 20.

Kedves Szüleim és Testvéreim,

Megkaptam Anyu lapját. Két kérésem lenne, leírom, amíg el nem felejtem. Az egyik, hogy kérném visszaküldeni a klinikai kibocsájtó lapomat. A másik, hogy *ha lehet*, kérnék egy kenyérjegyet, mert csak jegyre lehet kenyeret kapni.

Ezektől eltekintve jól vagyok, ami engem illet. Reggeltől estélig rohanok, de ez már így megy, és nem is tudom elképzelni, hogy lehetne másképp. Tegnap voltam Bélánál. Járnak tanítani, különben jól van; és én irigylem is, mint matematikust, akinek minden kiszámítható és logikus. Ha valaha fiam lesz, matematikusnak adom.

Ezenkívül még reggelizni is szoktam, hogy a többiről ne beszéljek. Ma kaptam 100 lejt az *Utunk*tól, és ahogy megkapom a fizetést, küldök Moldovánnak* 100-at, mert már nagyon szeretnék túlesni a dolgon, mint kutya a kerítésen.

Voltunk sorozáson, ahol megmázsáztak többek között, mikoris kiderült, hogy 57 kg vagyok, ami nagy haladás a klinikai 54-hez képest, nem is tudom, mikor volt időm fölszedni. – Nadrágot, azt hiszem, jövő hónap közepe táján tudok venni, addig jó ez is, ha már ezideig kitartott hűen és rendületlenül, „megfogyva bár, de törve nem"; arra fogok gyűjteni pénzt, amint lehet. A kabát nagyon jó és nagyon elegáns, nem ismerek magamra benne se kívülről, se belülről. – Jártam ma a *Napsugár*nál, vittem néhány verset a nyáriakból; habár nem fűzök hozzájuk sok reményt, mivelhogy füvekről, liliomokról s egyéb vadállatokról szólnak. Eleve nem is szántam őket a *Napsugár*nak, csak úgy vittem el, „Facem o probă"**, ahogy Moldovan mondaná; na meg pénz is kell, mindenekelőtt. No, meglátjuk, mi leend. Addig is legyünk optimisták ésatöbbi, mivelhogy élni kell. – Mártának ajánlom 4–5–10 fog kihúzását fogyókúraként, ennél hatásosabbat ezidőszerint nem ismerek. – Addig is mindenkit szeretettel csókolok Domi

Nem tudom, lesz-e időm s pénzem Désre utazni Ferkő bácsihoz***; egyelőre nem valószínű. Esetleg amikor vakációra megyünk haza, Dés felé utazunk; vagy pedig visszajövet; nem tudok okosabbat kitalálni m.f.

* Amatőr festőművész, megfestette Sz. D. potréját, majd miután neki ajándékozta, visszakérte.

** Facem o probă (románul) = tegyünk egy próbát.

*** dr. Parádi a Ferenc Szilágyi Domokos édesanyjának testvére, dési kórház igazgatója volt.

Jegyzet a levelekhez

Az április 6-i levélben említett „ismertető-félém" az *Előré*ben nem jelent meg, sem három-négy hét múlva, sem semmikor. Az előzmény: a Bolyai Egyetem aulájában tartott, 1958. január 14-i Fiatal Szerzők Estje után a bevezető szövegemet (a cikkesített változatot?) elküldtem az *Előré*nek, Szász Jánosnak, a szöveget lehozták, sőt Szász megbízott azzal, hogy az új költőnemzedék (a jövendőbeli Forrás) jelentős tagjairól külön-külön is, sorozatszerűen írjak a lapnak. Ebből csak az elsőt, a Lászlóffy Aladárról szólót közölték (1958. március 8-án). Mire a Jancsik Pálról és a Szilágyi Domokosról írott sorra került volna, változott a szerkesztőségi-irodalompolitikai széljárás, visszamondták az ajánlatot. – Az ugyanebben a Szisz-levélben olvasható családi irodalmi pályázathoz Szilágyi Kálmán a következőket fűzi hozzá: „Domi többször is buzdított bennünket, testvéreit olvasásra, ha hazajött, ki is kérdezett mindenkit. Szüléinkkel is megtárgyalták, hogy ők mit olvastak, és mi a véleményük egyes írókról, művekről. így esett szó Márairól, Germanus Gyuláról, Kemény Zsigmondról, Makkai Sándorról, Lin Yu-Tangról vagy az örök kedvencről, Karinthy Frigyesről, Diderotról, Kosáriné Réz Loláról, a Lámpást adott kesémbe az Úr és az Elfújta a szélről. Ezekre határozottan emlékszem. Aztán gyakori téma volt Arany János, Reményik Sándor, Kosztolányi Dezső. A családi ereklyék között állandó családi kézikönyv volt a múlt század (XX.) elején megjelent Petőfi összes versei. Szabó Dezső szinte családtagnak számított a sok erdélyi rokona és általa említett és jellemzett rokonunk okán. Dominak minden íróról-költőről egyéni véleménye volt, ami nem mindig egyezett a szüleinkével."

ANTAL BALÁZS

Megélt beszéd

Kemény legutóbbi kötetének legelső furcsasága a hol csupa nagy, hol csupa kicsi betűvel szedett kötetcím, mely azzal tüntet, hogy *élő*, miközben a megszólalás értéktapasztalata látványosan visszanyúlik annak a poétikatörténeti fordulatnak vagy -folyamatnak az *előtt*jére, amelynek „zászlóshajójaként" vált „ismertté" a költő, s amely poétikai „kódrendszert" a mai irodalomértésünk gyakran nem tekint irodalmi hullánál többnek. Úgy is mondhatnám, klaszszicizál, úgy is, hogy posztmodern helyett a modernség alakzatainak újraaktivizálását erősíti tovább ennek a kötetének számos jelentős írásában, miközben más lapokon meg szubjektumfelfogása igenis értékrelevancián „átesett" nézőpontból artikulálva fogható meg legteljesebben. A gyűjtemény tétje láthatóan igen magasan van: erős verseket izgalmasan szervezni kötetegésszé. Éppen sokféle költő van ahhoz, hogy fel lehessen állítani a legegyszerűbb bináris oppozíciókat: Illyés Gyula mondta, ha ő mondta, hogy vannak költők, akik az összes verseiket megírják, s vannak, akik csak a válogatottakat. Nos, míg Illyés az előbbi, Kemény az utóbbi csoportba tartozik egyre inkább. Négy-öt évente egy-egy keskeny gyűjtemény, ezúttal huszonhat tétellel, ami Kemény jó átlagtermésének felel meg, s amely nem nagyon kecsegtet azzal, hogy lehetne hibázni benne. És Kemény nem is hibázik. Ha nézünk egy másik bináris párt: vannak kötetköltők, s vannak önálló költeményekben gondolkodók (ezek persze nem annyira ellentétpárok, mint inkább egymás kiegészítői. Mert hogy ilyen is, olyan is kell). Kemény egy-egy verspublikációja általában eseményszámba megy, nem csak, mert ritka, hanem mert egyik sincs hiába, köteteiben a versek nem az egymásra szervezettségükkel, narratívszálak gombolyításával erősödnek, hanem pusztán azzal, hogy egymás után sorakoznak a jobbnál jobb tételek, bár az olvasó természetesen felfedez akár köteteken át indázó motívumokat is költészetében. És persze nála is tapasztalható erősödés: *A semmieset* című nagyversről igen erős emlékeim vannak folyóiratbeli megjelenésekor, amikoris, a Keményre jellemző megszólalási módban, játékos repetitítv-adys visszatérő sorokkal dolgozó költemény túlírtnak tűnt. És bár a túlírás íze benne van a számban, mikor az *előbeszéd*ben elérek a külön ciklusba foglalt tételig, a kötetegészben olvasva nem tűnik fel ilyen kontrasztosan, hogy túlfolyna saját határain.

A kötet szervezettsége eltér a korábban tapasztaltaktól, sokkal erőteljesebb ciklushatárokkal dolgozik, már csak azért is, mert az első címmel jelzett ciklus (*Fel és alá az érdligeti állomáson*) darabjain kívül nincsen is mozgatható verse: ciklusversek (*Előbeszéd, Több ismeretlenes álom, Kis majom, A semmieset, Célszerű romok*) és a szó legszorosabb értelmében vett versciklus (*Egy hét az öreg Káinnál*) sorjázik mögötte a kötetben. Kemény sajátosan szellős struktúráiban mindig nyitva van a kiskapu, hogy még egy meg még egy kapcsot fedezzen fel az olvasó felütés és zárás, közép és szél között – annak ellenére, hogy nem (elsősorban) kötetköltő. Ahogyan a klasszikus *A néma H* kötet az első szótól, a teremtés szavától („Legyen") eljut az utolsóig, az egyik legemlékezetesebb Kemény-vers, a *Nagymonológ* utolsó szaváig, mely a tagadás szava („semmi"), az magában felmutatja az elmúlt tizenöt, de akár húsz év legnagyobb költészete ívének kibomlását is. Kemény lírája azóta is egyre „kicsinyít", a mikrovilág, a szubjektum szűkebb területriumára fókuszál, vagy legalábbis ezt sejteti az utóbbi évek legminimalistább keretével: „Kétszer kettő, az négy. / Ha sosem mondod el – elfelejtik. / Ha túl sokszor mondod: nem hiszik el." Maga e három sor talán nem a leglíraibb teljesítménye a kötetnek, azonban pontosan rámutat az *előbeszéd* egyik erős törekvésére, vagy talán inkább olvasati lehetőségére, amely Keménynél már nem is annyira újkeletű, hogy egy jelentős lírikus költészeten túli tételeket is tart megszólalásával. Kemény sok helyen mintha az evidenciák költője lenne: azokat a napi ügyeket, amelyeket artikulálni képtelenek vagyunk, *mert csak éljük* (ez is Kemény-sor!) immár sok éve a legpontosabban szólaltja meg. Most is, mennyi mindennel kell elszámolni, amit túlbeszéltünk, és aztán heverni hagytunk, akár (nemzet)politikai, akár magánéleti kérdésekben! (Arról nem is beszélve, hogy az ilyen kiszólások milyen mértékben méltatlanok ehhez a versbeszédhez...)

A magánéleti tépelődés, *A néma H* óta ismert kínzó tükör a *Fel és alá az érdligeti állomáson* tételeiben artikulálódik, de a felvezető kettős *Kesztyű* című darabja is ide kapcsolható. Ez a bizonyos kesztyű-metafora, mely aztán a keret végpárjában, a *Célszerű romok*ban is elővillan, a maga költőietlenségében még akár keresettnek is tűnhet, ám nem kell különösebb erőltetés az olvasó logikai apparátusában, hogy ráérezzen a lényegre:

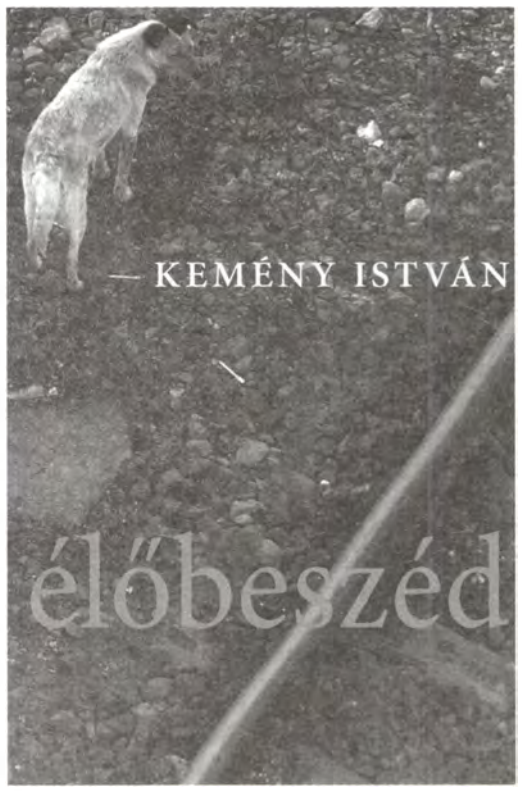

a kesztyű az a bizonyos külső réteg, amelyet olyankor húzunk magunkra, amikor a valóságos bőrnek védelemre vagy álcára van szüksége. Például mikor valami szennyes dolgot kell megérinteni – utána akár egyből cserélhető is. Kemény elszámolása éppen saját régi énjei felé irányul, a levetett/levedlett kesztyűk felé. Az ember (és majdnem azt írtam, „a lírai én") addig dobálja le magáról régi „bőrét", míg egyszer rájön, valahol eldobta saját magát is. Fentebb jeleztem, hogy mintha az evidenciák költője volna ő: ilyen durva-vulgár megközelítésig lehetne lebontani a versvilágot, bár maga a vers sem engedményeket, sem elhajlásokat nem tesz semmiféle demagóg-didaktikus olvasatok irányában, amelyek nyilvánvalón leszűkítik a vers játéklehetőségeit (a recenzens épp ezért *szégyenli*, hogy megteszi), noha a játék, mint olyan, érzésem szerint csak nyelviségében jellemzője a Kemény-költészetnek, és éppen ez jelenti a legkomolyabb kihívást a domináns kritikai gyakorlatok számára: hogy ugyanis míg pusztán csak nyelviségében kevésnek tűnik közelíteni a versekhez, azon túl olyan ingoványos jelentéstartományok következnek, melyek közül egyre is rámutatni a kritikai eljárás igen jelentékeny kockázatának tűnik – olyannyira, hogy csak igen kevesen vállalják föl, s talán ebből adódik a kortársi kritika komoly adóssága Keménnyel szemben. Hallgatólagosan nagyra értékelt, olyannyira, hogy mintha már szükségtelen lenne annak kimondása. És persze alapvetően a Kemény-vers nem attól lesz jó, hogy ilyen vagy olyan nézőpontból tekintjük, ilyen vagy olyan olvasási stratégia mentén közelítünk

>>>>>>>>>>

>>>>>>>>>>>>

hozzá, ilyen vagy olyan bűvészkedéssel és trükközéssel kellene foglalkozni vele kapcsolatban. Hanem mert fogós és erős nyelvi rétege mögött azonnal megcsapja az olvasót a mélység mámora, egy mérhetetlenül intellektuális költészet életessége avagy megéltsége (hogy most már végképp kilépjek a „mértéktartó józan recenzens" joviális szerepköréből, és óvatlanul elárduljam, miért is értékelem ilyen rettentően nagyra Keményt... Anélkül, hogy akár csak kísérletet is tennék alanyi költészetként tekinteni arra, amit ír.)

A kötet hangsúlyozott darabjai az *élőbeszéd* (vagy a szennylapon és a tartalomjegyzékben-cikluselőlapon *ÉLŐBESZÉD*) és az *Egy hét az öreg Káinnál* fejezetcímek mögött találhatóak. Mindközönségesen, amolyan vulgár-deklaratíve azt mondanám, olyan alapkérdések körül tapogatózik ezekben a tételekben, mint az élet-halál, a bűn és az erkölcs kérdésköre. Kemény merészségét, és egyben költői továbblépésének záradékát mindig is olyan poétikai eljárások aktivizálása jelentette, melyek a költészet posztmodern szemléleti és stilisztikai fordulatának következtében javarészt kívül kerültek kritikánk horizontján, és csupa negatív („leélt", „kihasznált", „elkoptatott" stb.) jelzők társultak hozzá. Kemény épp ezeknek a beemelésével lép túl a posztmodern árnyékán, amelyben mások, ugyanolyan jelentős indulással büszkélkedő kortársai, esetenként bennragadtak. Ha Keményé feltöretlen út, úgy eljárások és formák vs. tartalmak egybeterelésében az. Nem trendi a „nagy kérdéseket" boncolgatni – és éppen ezért tartom hatványozottan fontosnak, hogy az utána jövő generáció(k)nak példaértékű Kemény-költészet módosít az aktuális beszédmodellen. Kemény költészete a szó morális és esztétikai értelmében is így lesz egyként *jó*.

Az utóbbi évek egyik legerőteljesebb élménye az *élőbeszéd*. Az eddig teleírt sorok kevesek lennének az olyan darabok, mint a *Szomorúan*, az *És nem évszak* vagy a *Fel és alá az érdligeti állomáson* kellő méltatásához, és akkor a nagyversekről, a külön ciklusba szedett egyetlen versekről nem is szóltam még. Jelentékeny törekvése a középgenerációból kifelé vezető úton úgy megkomolyodni, hogy közben megmaradjon az örökké régi énjét féltő fiú – sikerül vagy nem, nem tudom, de már eddig is kiváló verseket eredményezett. Kemény tartja a tükröt. Ki bírja nem lesütni a szemét?

Kemény István: *élőbeszéd*, Magvető Kiadó, Budapest, 2006.

LÁSZLÓFFY CSABA

Jelenések – Manet

Gúnyolták eleget. Az ő „életképei"!... Lásd a *Balkon*t, mely Goya inspirációja dacára nélkülözte a spanyol festőelőd *démonjait* – Manet viaskodása a térbezuhanás kompozíciójával sokkal bonyolultabb lévén, a rokoni szálak hányszor elszakíthatatlanoknak bizonyultak (a rácsra támaszkodó nőalak ezúttal Manet sógornője: Berthe Morisot festőnő!) –; egyszóval saját nej, meg koholt szerető, akivel csak úgy meggyanúsították, még ha nem is közönséges prostituáltnak minősült, hanem leszboszinak (ezek voltak az ő «démonjai«). A képhatás nyilván nem számolt a polgári fafejűséggel, valahányszor a festő robbantani készült a tájképeivel; hiába küldte be őket a párizsi *Salon*ba, a zsűritagok értetlenül álltak a nem szokványosan impresszionista – könnyeden félvilági – munka előtt, és elkezdték akadémikus szemellenzővel ócsárolni.

„Mit nekem, ti frivol táncosnők, notórius abszintivók, sznob operalátogatók s lóversenyeken, kivilágított bárokban hadovázó, eladósodott népség!..." De kit érdekel közelről a virtuóz, aki nagyobb, szenvedélyesebb evezőcsapásokkal tudatosan távolodik a sekélyes tengerparti plage-tól, aki számára Baudelaire kedvese is mesterkélt árny csak, nagy halottmadár-kezével a poros drapériák közt.

Az a csónakban tűnődve ülő, harcsabajuszú, matrózinges férfi hogyan is érhetné be egy harisnyakötő némber idomaival? (Habár mindkét képen látható alakot ő maga festette volt). *Olympiá*jának tanúsága szerint még Tiziano Vénuszával vagy Goya meztelen Mayájával sem – elég egy pillantást vetni a szeméremtestét közönséges kézmozdulattal eltakaró nő sápadt, töredezett bőrére. Sötétbe vesző, fénytelen háttér előtt – ágyba csalogató szerető helyett – egy rövidlátó, fantáziátlanságba vesző tekintetű csupasz lény!

Persze, mindez csak annak túlzás, aki a nem is suttogó pletykából értesült arról, hogy nem a házilag emancipált «akt«, a bennfentes társaságnak Lisztet és Chopint oly kecses könnyedséggel játszó Susanne, Manet felesége volt a modern nudista interieur ihletője – hisz a gyermek, akit kihordott s világra hozott, sem a festőé volt –, hanem Victorine (Meurent), az új idők «szögletesebb múzsája« (a közítélet szerint szánni való), ki mellesleg maga is művész: énekesnő, „matadorpózba" beöltöztethető modell, s mindenekelőtt prostituált. „Leszbikus éjjeli lepke!"... Ugyancsak ő az, aki egy másik, minden eddiginél bizarrabb, a Szentlélek röptét is fricskának szánó Manet-képen, mint megannyi francia fürdőző hölgy vagy, tradicionálisan a Földközi-tengerbe vizel... a tárlatra özönlő úri társaság – köztük jó nevű kritikusok, parlamenti képviselők, bankárok – szeme láttára. Ó, ti obszcén leskelődést szolgáló ablakok! Olcsó szajhák bűzénél gyomorkavaróbb bűnös szívsebek s ótvaros tenyészet örök ürüléke! Midőn a polgári gőg már rég nem erény. (Tulajdonképpen minden kor dogmái undorkeltők, dögletesek... Hány útvesztője, tudat alatti úttalanja az elvont, olykor csak mocorgó érzékiségnek? Anélkül, hogy kinyitnád a szemed vagy kigombolnád a nadrágodat, eljuthatsz a kielégülés határára... Az erotika nem feltétlenül dúvadakat fölgerjesztő szerelmi fészek. Mi már tudjuk ezt, ugye, lotyóagyaknál érzékenyebbre stimmelt Victorine!")

„Ezt a drámailag a végsőkig fokozható színjátékot a sziluettekkel jobb lesz abbahagyni", morfondírozott magában a festő. Elég volna a színek vibrálását visszaadni, a víz nyugalmas felületén a tűzőfényerejét. Nem mint ő, aki az agylágyító majálisokon vagy unott kávéházsarokban, a népünnepélyre sereglett zsúfolt tömegben is képes felfedezni (nem nyugszik, míg föl nem kutatta!) a kollektív magányt. Így aztán, nem egy kollégája neheztel is rá emiatt, minden monumentális hatás odavész. Az alakok esetlegessé válnak a térben, hangulat, erkölcs, téveszmék, kordivat, elfogult kívágyiság mind-mind megfoghatatlanul lebeg a fejek fölött; csupán a kép gondolati szerkezete marad szilárd, rendíthetetlen.

De mi lesz, ha mint haszontalan tallér a Canal Grande-ban, egyszer elvész az élet értelme, s vele együtt az élénk színek?

2008. február 12.

Manet: Önarckép

EGYED EMESE

Jelvilágok vándora

„A kerten sárga fény és lila árnyék...” Bordy Margit számára a kert színpompájával is csak lehetőség az emberi harmónia átélésére. Mindenütt fellelhető, mindenünnen hiányozhat. Vannak azonban elfogadás- és alázatfeladataink, nem csupa önmegvalósítás a földi pálya. „A sors ha vállalna más, színesebb éveket...” kockáztatja meg *Mégis* című versében.

Bizony, ez az ember a poézist keresi. Jár, kel, fest.
Ír.
Bizony, hinni akar (elsüllyedt) kincsben, (valahol mégis csak) létező emberi kapcsolatban, a teremtés értelmében. Szépséget teremt, mert értelmet keres.
(Az értelem szép?
Van értelem a szépségben?
Mi a szép?
Van egyáltalán?
Megosztható? Közölhető?
Megélhető?)

Bordy Margit festményei színélményekről, érzelmek vállalásáról, a tűnődő és kereső ember napjairól vallanak. Belső történésekről, szemünk láttára talán, de lassan átalakuló (egymásba tűnő) formákról. A nagy formátumú képek felszabadítanak.

S az összefüggő táj távolodik, szakad (*Mégis*).

A képen ablak, utak, távlatok: az épített örökség és a természet nem szűnő léte, növekedése, terjedése: az összefüggések nem hagynak nyugodni, magukkal vonják a nézegetőt.)

Vaserdő varázskörében
Vergődő ólommadár (*Bejárt utak mentén*):

Bordy Margit: Erdei úton

Mesében járunk. Mese az egyértelműség, az egyensúly keresése?

Visszatérnék, hogy elmondjam,
Hogyan látom a dolgokat (*Unoka*)

Ősei lakhelye ez az unoka, de mára már szójátéknak is megteszi. Meseképnek is, egy pillanatra! A szavak, mondatok tömörítő ereje maximális itt: a nyugalom e versvilágban inkább csak látszólagos... Versformájú történet szereplői vagyunk, és ebben nincs különbség alkotó és tanú, teremtő és teremtmény között. Ez a világ a felismert titok mint kifejezés-egység, és az összefüggések megfogalmazása közötti időben él a legintenzívebben, mondhatni, lélegzetelállító formában.

Stiláris letisztultság figyelhető meg a rímek lassú elhagyásában, a rövidre tördelt prózajellegű sorokban, a valóság szavainak versbe-szüremkedésében (családtagnevek, egyeztetet alany és állítmány, sorátlépő csendes mondat, valóságos helynevek).

Ebből a percből is
Kiszakad egy másik valóság (*Jégvirágok az idő ablakán*)

A mindenkori rajztanárok útját végigjárta, és nem gyűlölte meg az embereket. Nem átallja újra- meg újra kezdeni a képek nyelvén való megszólalást.

Képek. Bordy Margit első verseskötete három tömbből állt: Darucsont, Üveggyökerek, Feloldozás. Huszonhat év után itt a második Bordy Margit-verseskönyv. A kisforma felé tartunk, az elmélyülés újabb ideje következik:

Ősi zenének életen túlra
Szövődő álma, bolygók közti lét.
Üzenet a tenyérben, s egy mozdulatban,
Nyitott borítékban élő igék.

Áthat mindent valami visszafogott érzelmesség, és a gondolat környezetében, ha megnevezetlenül is, ott van a test. A kézfejen az erek, a tenyérben a faggatható vonalak, a csontokban az idő múlása vagy a repülés emlékezete.(ama darucsont..., amelyre rácsodálkozott réges-régi versében!)

Az települések zaklatottsága vagy csöndje (árvasága, békéje), egy-egy épület (elevenségének) felfedezése és a családi eredettörténet elmosódó nyomai jelzik e képvándorlás állomásait. A mulandóság ellenében hat a kapuállítás és az ablakvágás a festett falakon. A kivágás-keretezés mint döntés. A rögzítés komolysága. (Azt mondja Bordy Margit, hogy nehezen ír.)

Bordy Margit: Délután a műteremben

„Látod, barátom, a világban Mi,
Az irodalomban szinte a világ.” (*Mégis*)

Ez a *szinte* a világérzékelés állandója itt. A szűkszavú mondat a versekben megannyi zár. Vagy kaleidoszkóp-üvegdarabka:

Falovacska hintázik a szélben.

Mások világának fegyelmezett „olvasása”: Novák Ildikó, Károly Zöld Gyöngyi, Szakács Imre festőművész nevét olvasom a versesményekben. Az írásra való késztetés mint nyelvváltás: „mondod, írnék napjaimról” (*Az időbástyából*). A békeidő titkai fele fordulni ajándék: a részletek nem jelentéktelenek a külső-belső metamorfózis folyamataiban, és kellenek a társak a matt világban: a befelé fordulás művészeti kísértései ellenében a más képek, és mások (versen túli, inneni) szavai!. Mégis: valami kimondatlan céh-szerű összetartozás érezhető e versbe-szórt nevekből. De csak, ha közel hajolunk a vásznakhoz, metaforákhoz:

A kertben ősnövények időfaggatás (*Horizont*)

Szenvedély és szenvedés legendáiról beszél a költő a kötetzáró versben.
(Mi is a szenvedély? A kíváncsiság érzelemalakzata, a lélekkincs jelzőfénye, végzetvállaló megmutatkozása?)
Megfestetlen képeim – közli a kötet egy verscímével.
(Mi is a vers? Rejtjel?)
A háttérben Bordy Margit, általa: nyelvi és festett képek.
Megfejtés-javaslatok.

Bordy Margit: A*hol nem pihen madarak szárnycsapása*, szerkesztette Karácsonyi Zsolt, a könyvet a szerző képeiről készült reprók illusztrálják, Erdélyi Híradó könyvek, 2007.

KÓDEX –

Márai Sándor

[...] Én vagyok a barbár, ó jertek hozzám ti műveltek a lángszóróitokkal. Ne tapossatok el, jegy nélkül jöttem át közétek valami nagy vízen, kirakodtak a kövezetre, azóta lopok tőletek egy kevés oxigént. Én vagyok a Barbár, hallgassatok, talán az én fülem még hallja, amit ti már nem halltok tankok zörgésétől és parlamenterek emésztésétől. Én mondom nektek az életet. Az élet a föld és a vér, a közöny és a véletlen, az éhség és az öröm, az élet jó. Keressétek meg, törjétek föl az aszfaltokat, a föld ott bú alatta, csak sápadt a szégyentől. A levegőt nézitek, ezt a vegytani képletet. Az élet jó, mert közönyös, öl és etet. A nagy jóság nem vállveregetés, hanem ítélet. Az élet jóság, hajtsátok meg a fejeteket, a homok forró és a struccot könnyebben leli a vadász. Az élet a vizek nagy csöndje és az erdők hallgatása, gyerekek sírása és öregek fogyó lélegzete, az élet kegyetlen kegyesség, örömök méregpoharában. Az élet értelme az élet. Az élet értelmetlen. Célja nincs. A hegyek cél nélkül vannak és céltalanok a bankdirektorok, a fák cél nélkül halnak el ősszel és céltalanok a hadinyereségek, s ha az űrben őszeste csillag szakad, az értelme nem több, csak éppen, hogy te nézed. Én hallottam lélegzeni platánokat és láttam döglött madarat. Az élet irtózatos nagy esemény, minden fagyott légy tetemre hívja az istent. Kérjetek áhítatot a tárgyaktól és várjátok némán, mikor ér fületekhez az angyal egyre bőgő harsonája. De ti hadarva készültök az utolsó ítéletre, azt a kis pénzbírságot mellényzsebetekből készültök kifizetni, s az újságok nem írják ki úgyse.

*

Most leülök a padra, arcom a víz fölé tartom és nevetek. A víz fagyott és halott, a mélyben délutáni téli álmát alussza Pán. A halak éhesen keringenek, és arcom felé tátongnak, faljatok. Összetartozunk. Ti zabáltok engem, ha politikai okokból lecsúsztatnak egyszer embertársaim a folyón, de addig én halászlak titeket és valutáért adlak tovább svájci hoteleknek. Ez a nagy tartozik–követel barátságos üzlet, még Ádám kötötte meg. Most egy éhes madár fütyül. Ha felkötöttek, vájd ki a szemem. Összetartozunk. A táj szürke, mint a hold hegyei, a giliszták másznak csak a jég alatt a meleg földben, s az árok szélén két nyúl paráználkodik. Arcom a víz fölé tartom és nevetek. Én fogok még élni. Éhes leszek, és gyerekeim lesznek. A földre hajtom a fejem, a jég megolvad arcom melegétől és hallom kúszni a gilisztát a földben. Jó végtelen a táj. Nem lehet elszökni. Összetartunk. [...]

MÁRAI SÁNDOR: *Kitépett sorok egy reménytelenül lassan készülő regényből.* (részletek) FORRÁS: 2008. április.

– INDEX

ZENE – A CSENDEN TÚL

Az új zenét csak a csend „hallgatja”?

Óriási információs lármában élünk. Mindenünnen ránk zúdul egy-egy tonnányi adat. Már szelektálni sincs időnk, még kevésbé feldolgozni az anyagot. A gépek memóriájára hagyatkozunk, „lementjük” az információkat. A legnagyobb problémánk, hogy mindenből nagyon sok van, jóból, rosszból egyaránt, nemcsak a SOKK, de a SOK (!) is megöl bennünket. A világ megindult, hogy mindent lebírjon, mindent túlszárnyaljon, mindent megmagyarázzon, és mindent megértsen. Nem vesszük észre, hogy özönvízben fuldoklunk és segítségért kiáltozunk. Nagyon eljött az ideje egy új Noé bárkájának. Be kellene menteni e bárkába mindent, ami értékes, hogy az özönvíz után újrakezdhessük a világot. Valami ilyesmire utal az a kísérlet is, hogy a világűrbe küldjünk információkat magunkról. Nagy horderejű tudományos képleteken kívül Beethoven *Kilencedik szimfóniája* is belekerült az értékek közé. De vajon Nekik, akiknek küldjük, mindaz érték-e, amit mi nyújtani tudunk? Vajon ezeket az űrüzeneteket nemcsak az űrcsend veszi majd körül a világ végezetéig? A CSENDNEK ÜZENÜNK?

Információs csendről szó sem lehet, de információkról, amelyeket teljes csend ZÁR körül, annál inkább beszélhetünk. Az emberiség története, a legújabb kort is beleértve, tele van titokzatos csendekkel. Eseményekre, emberekre, információkra vonatkozva sok a rejtély, az őket körülvevő csendet nem is fogja soha senki feloldani. Mindez a műalkotásokra is vonatkozik. Legutóbb, Leonardo da Vinci *Utolsó vacsorája* körül keletkezett vita rázta meg, úgymond, a világot. A befejezetlen remekművek, mint Schubert *VIII-ik szimfóniája*, vagy Mozart *Requiem*je még ma sem csituló próbálkozásokat szült arra nézve, hogy hogyan lehetne megtörni e művek titkát, a csendet, amely oly régóta körülzárja őket. Azzal már kevesebbet törődött a modern zeneélet, hogy sok mű miért nem jutott el legalább az első és esetleg egyetlen előadásig.

Olyan nagyszerű alkotások, mint Bach *h-moll miséje* szintén a várakozó művek listáján szerepelt, több Bach-művel együtt a szerző halála után még hosszú ideig. Pedig a barokk zeneélet arról híres, hogy az akkori MÁ-nak dolgozva minden mű, néha már a megszületését követő napokban előadásra került. Persze a legtöbb mű – éppen a nagy számuk miatt – egy pár nap múlva feledésbe is merült, helyet csinálva az új műnek. Boldog idők – mondhatnánk manapság, amikor sok, nagyon sok új mű nemcsak évekig várhat a megszólalásra, de a legtöbbjüknek reménye sem lehet arra, hogy belátható időn belül „SZÓHOZ JUT”. És az ilyen elhallgatott művek száma napról napra gyarapodik. Az interneten fellelhető műjegyzékek szerint elenyészően kevés mű jut el valamilyen számú hallgatósághoz. Felmerül a kérdés: kinek küldjük információs jeleinket? A válasz: a gépek memóriaegységeinek. Ott raktározzuk őket. Nagy dolog, ha egy új mű felvételre kerül, akkor mint hangzó anyagot lehet elraktározni. Ez viszont bármikor meghallgatható, ha valaki akarja. Holt létezés, de néha felfedezik a kincset a memórialáda fenekén. Legalábbis van rá remény. De ha az új mű partitúrában várja a feltámadást, akkor ezt csak a kevés, nagyon zeneértő tudja jelként felfogni, azok, akik a partitúrát is hallják, HALLGATJÁK. A partitúrákat is őrzi a memóriaháló – már ha valaki feltette az internetre –, így ez sincs teljesen elveszve. De! Mit érünk a művészi alkotás gépi memorizálásával az elraktározáson kívül? Szinte semmit. Ezek a művek nem verődnek vissza a hallgatóság lelki, szellemi tükréről: az alkotó számára nincs visszajelzés. Nincs körforgás sem az alkotó és közönsége egymást ösztönző impulzuscseréjében. A régi zeneszerző műve előadására összpontosított, a mai alkotó már csak a művére figyel, a megszólaltatás lehetőségével, annak igencsak korlátozott volta miatt, alig számol. Az alkotást létre kell hozni, mert ez a természet parancsa, de a további sorsa már rendkívül bizonytalan. Egy több évszázados zenei gyakorlat vesz új irányt: a zeneszerző válik művé „előadójává” az elektronika jóvoltából, ha képes rá. Egyébként csak a csendnek komponál.

TERÉNYI EDE

HOL–

Augusztus 13. és 15. között rendezik meg az idei, 36. Tokaji Írótábort. A 2008. évi tokaji találkozó és tanácskozás címe: *Irodalmi értékrendek – Pályakezdés – Érvényesülés*. Az írótábor kuratóriuma a tanácskozáshoz kapcsolódóan több ismert, elismert határon túli magyar folyóirat számára biztosít bemutatkozási lehetőséget. Ennek keretében Szilágyi István mutatja be a *Helikon*t, augusztus 13-án, a tábor nyitónapján. Ugyanaznap a résztvevők megismerkedhetnek a *Híd*, az *Irodalmi Szemle* és a *Kalligram* szerkesztőségével, s a lapok körül szerveződő szellemi műhelyekkel.

Huszadik alkalommal rendezték meg június második felében a Határon Túli Színházak Fesztiválját Kisvárdán. A tíznapos rendezvényen negyvenegy előadással szerepelt négy ország – Románia, Szerbia, Szlovákia, Ukrajna – huszonkét magyar színházi társulata. Bemutatkoztak az aradi, a csíkszeredai, a gyergyószentmiklósi, a marosvásárhelyi, a nagyváradi, a sepsiszentgyörgyi, a szatmárnémeti, a székelyudvarhelyi és a temesvári magyar színházak, a vásárhelyi Yorick Stúdió, a sepsiszentgyörgyi M Stúdió és az udvarhelyi Nézőpont Színház társulata is. A kolozsvári állami magyar színház nem vett részt a találkozón. A jubileumi fesztivál kísérőprogramjaként könyvbemutatókat is tartottak: többek között a Komp-Press Kiadó Színész-interjú sorozatának legújabb kötetét, Köllő Katalin Csiky Andrásról szóló könyvét.

A 20. kisvárdai színházi fesztivál díjai: Oktatási és Kulturális Minisztérium díja: Witold Gombrowicz: *Yvonne, burgundi hercegnő*, Sepsiszentgyörgyi Tamási Áron Színház. Szülőföld Alap díja: Gárdonyi Géza: *A bor*, Révkomáromi Jókai Színház. Legjobb zenés, szórakoztató előadás: Müller Péter–Seres Rezső: *Szomorú vasárnap*, Szabadkai Népszínház. Kisvárda Város díja: Schimmelpfennig: *Nő a múltból*, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház Tompa Miklós Társulata. Szabolcs-Szatmár-Bereg megye díja: Szigligeti Ede: *Liliomfi*, Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. Közönségdíj: Szigligeti Ede: *Liliomfi*, Beregszászi Illyés Gyula Magyar Nemzeti Színház. Életműdíj: Varsányi Mari, Parászka Miklós. Alakításdíj: Nemes Levente, Tompa Klára, Rácz József, Pálffy Tibor, Mátrai László, Kicsid Gizella, Berekméri Katalin, Ábrahám Irén, Banka Lívia, Faragó Edit Teplánszky Kati-díj: Antal D. Csaba.

Hívó szó Kolozsvárra címmel rendezett találkozót a *Kolozsvár Társaság* és az *Erdélyi Magyar Közművelődési Egyesület* a magyar reneszánsz év keretében június 27-én, 28-án és 29-én. Kitüntették Jakó Zsigmondot, és bemutatták a történész *Reneszánsz Kolozsvár* című könyvét. Poszler Györgyről, Domokos Gézáról, Szabédi Lászlóról és Korniss Péterről készült portréfilmekkel mutatkozott be a Szamos-parti város közönségének az Új Budapest Filmstúdió és a Cinecorvin. Megrendezték a Kolozsvárról elszármazottak találkozóját, amelynek keretében könyvkiállítás és könyvvásár nyílt az utóbbi években megjelent kolozsvári kiadványokból, a szerzők jelenlétében. A résztvevők megtekinthették Venczel Péter és Csép Sándor Mátyás a vérpadon című rockoperáját, Vadas László rendezésében. Koncertezett a Tarisznyás zenekar, Kallós Zoltán néprajzkutató és a Zurboló Táncegyüttes közreműködésével.

–MI

Cáfolat

VÍZSZINTES

1. *Claud Cockburn, 20. századi angol újságíró tanácsának első része.* 15. Hullani kezdő eső. 16. Autópálya. 17. Filmes eszköz. 19. ... Máni, mesealak. 20. Kislemez. 22. A kén és a titán vegyjele. 23. Ősi akkád eposz. 25. Török tiszti rang. 26. Személyes névmás. 28. Azt a helyet nézni tudó. 30. Kidolgozott kéz jelzője. 31. Tollforgató. 33. Előtagként mirigy a jelentése. 34. Moszkvai. 35. Cigányfőnök. 37. Gyorsan folyik. 38. Víziállat. 40. Keleti női név. 43. Munkálkodó. 46. Életet valahol eltölt. 47. Kisebb bűn. 50. Valahonnan kiüldöz. 52. Idegen női név. 53. Régies férfinevünk. 54. Föld arrébb kotrása. 56. Attól kezdve! 57. Tekintetes, röviden. 58. Földből kikotor. 59. Vízzel tisztít. 61. Rangjelző szócska. 62. Villanykörte. 63. Lehervad. 65. Aláhintő. 68. Tápérték.

FÜGGŐLEGES

1. A világért se! 2. Bent felcserél! 3. Menj innen, madár! 4. Dolgozatot készítő. 5. Vándorláskori nép volt. 6. A gadolínium és az oxigén vegyjele. 7. Gyökértékek! 8. Lens határai! 9. Sajnáló. 10. Működő szicíliai vulkán. 11. Zavaros rím! 12. Már kezdődik! 13. Zaklatott. 14. Empirikus. 18. Azt követően. 21. *Claud Cockburn tanácsának második, befejező része.* 23. Lassan bandukoló. 24. Ókori görög filozófiai irányzat. 25. Câmpulungon gyártott terepjáró. 27. Véna jelzője lehet. 29. Adorján beceneve. 30. Nagy zeneszerzőnk (Ferenc). 32. Előordít! 34. ... of Olaz, piperecikkmárka. 36. Durva felületű. 39. Zavaros akó! 41. Olasz, spanyol és osztrák gépkocsijel. 42. Orosz folyó. 44. Vakcina. 45. Váltott evezőlapát. 48. Az egyik pincér. 49. Kapszula. 51. Pakolászó. 54. Toronyiránt. 55. Rádiómárka. 58. Ritka férfinév. 60. Ivadék. 62. Zavartan néz! 63. Kaftánban van! 64. Három diák! 66. Idegen rt. 67. Szibériai folyam. 68. Kipling egyik kígyója. 69. Csak félig!

BOTH LÁSZLÓ

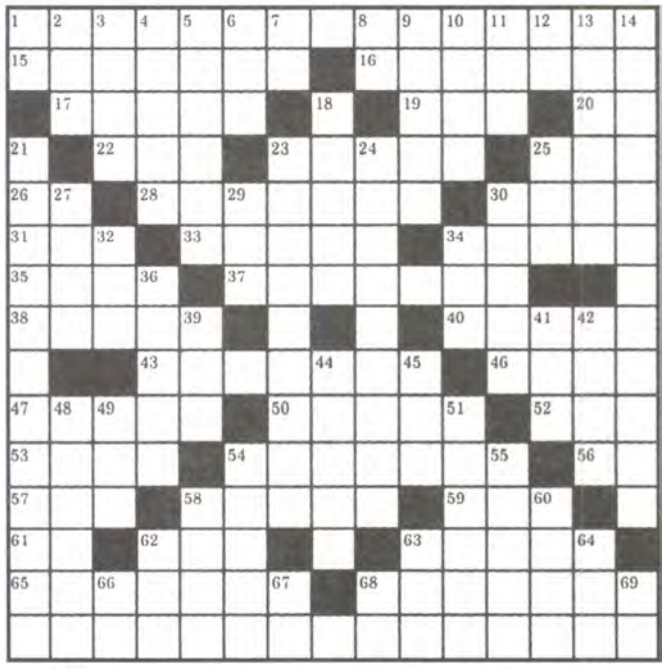

A **Helikon 14.** számában közölt *Döntés* című rejtvény megfejtése: *Ha útelágazáshoz érsz, határozottan menj tovább.*

TÁMOGATÓINK:
Romániai Írók Szövetsége
Nemzeti Kulturális Alap
Kolozsvár Város Tanácsa
Szülőföld Alap
Communitas Alapítvány

Főszerkesztő: **SZILÁGYI ISTVÁN**
Főszerkesztő-helyettes: **KARÁCSONYI ZSOLT**
Felelős titkár: **SIGMOND ISTVÁN**
Főmunkatárs: **KIRÁLY LÁSZLÓ**
LÁSZLÓFFY ALADÁR
SZŐCS ISTVÁN
Szerkesztőség:
DEMETER ZSUZSA: kritika
MÓZES ATTILA: próza
PAPP ATTILA ZSOLT: társművészetek
NAGY MÁRIA: olvasószerkesztő
RÁKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő
Számítógépes tördelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Misztótfalusi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 400217 Cluj-Napoca, str. Câmpeni 13. Postafiók 245, telefon: (004) 0264 431690, telefon/fax: (004) 0264 431 577, villámposta: **kvari.helikon@gmail.com**
A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg — kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220–6288. Honlap: **www.helikon.ro**